

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
HÜQUQ FAKÜLTƏSİ
TƏLƏBƏ GƏNCLƏR TƏŞKİLATI
HÜQUQ JURNALI

Xüsusi Buraxılış

Fevral 2020

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
HÜQUQ FAKÜLTƏSİ
TƏLƏBƏ GƏNCLƏR TƏŞKİLATI
“Hüquq Jurnalı”

- *Elmi məsləhətçi:* prof., h.e.d. Əmir Əliyev

 - *Redaktor:* Firavan Əlizadə

 - *Məsul redaktorlar:* Nail Həsənov, Mədinə Bağirova

 - *Redaksiya heyəti:* Mehrubə Abdullayeva, Rəsul Əhmədli, Gültac Əhmədova, Şəbnəm Əhmədova
-

Xüsusi buraxılış: 1, Fevral 2020

Təsis edən:

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi

Nəşr edən:

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Tələbə Gənclər Təşkilatı

Bakı 2020

**STUDENT YOUTH ORGANIZATION
OF BAKU STATE UNIVERSITY
LAW FACULTY
“Law review”**

- *Academic advisor:* prof., S.J.D. Amir Aliyev
 - *Editor-in-Chief:* Firavan Alizada
 - *Managing editors:* Nail Hasanov, Madina Bagirova
 - *Editorial staff:* Mehruba Abdullayeva, Rasul Ahmadli, Gultac Ahmadova, Shabnam Ahmadova
-

Special Edition: 1, February 2020

Founder:

The Law Faculty of Baku State University

Publisher:

Student Youth Organization of Baku State University Law Faculty

Baku 2020

Mündəricat

Giriş	6
1. İnsan Hüquqları Sahəsində Dövlətlərin Neqativ və Pozitiv Öhdəlikləri. <i>Xəyalə Əfəndiyeva</i>	8
Giriş	8
Nəticə	11
2. İnformasiya Təhlükəsizliyinin Obyekti kimi Şəxsi Məlumatlar. <i>Aytac Mədədli</i>	13
Giriş	13
A. İnformasiya təhlükəsizliyinin anlayışı	14
B. İnformasiya təhlükəsizliyinin obyektinə kimi şəxsi məlumatlar	16
Nəticə	19
3. Legal and bioethical problems of organ transplantation in the context of right to life. <i>Arzu Alizada</i>	21
Introduction	21
A. Bioethical Problems	22
B. Legal Problems	24
Conclusion	26
4. Права и свободы человека. <i>Lalə Əlizadə</i>	28
Введение	28
Результат	32
5. Yaşamaq Hüququ, Onun İnsan Hüquqları Kontekstində Yeri və Müdafiəsi. <i>Fatimə Bayramova</i>	33
Giriş	33
A. Yaşamaq hüququnun beynəlxalq və milli qanunvericilikdə müdafiəsi	34
B. Evtanaziya, abort və yaşamaq hüququ	36
Nəticə	37
6. Дискриминация Как Нарушение Прав Человека. <i>Könül Cəfərova</i> ...	38
Введение	38
Результат	41

7. Azərbaycan Respublikasında İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi Mexanizminin
Tərkib Hissəsi kimi Yuvenal Ədliyyənin Rolu və Məqsədləri.

<i>Cəmilə Rzayeva</i>	42
Giriş	42
Nəticə	44

Giriş

Gündən-günə qloballaşan dünyada hüquq sahələrini və elmlərini öyrənmək vasitələri çoxdan universitet otaqlarındakı mühazirə sərhədlərini aşmışdır. Hazırda dünyanın aparıcı hüquq məktəbləri öyrənmənin müxtəlif metodları üzərində durmadan təhqiqatlar aparır. Aparılan araşdırmaların nəticəsi olaraq universitetlər tələbələrin tək cə oxumaqla yox, həm də araşdırmaqla daha çox bilik əldə etdiyini ortaya çıxarmışdır. Bunun nəticəsi olaraq, hazırda dünyanın aparıcı universitetlərində hüquq jurnallarının çap olunması adəti gündən-günə daha da populyarlaşır.

Yuxarıda bəhs olunan jurnallar hüququn müxtəlif sferalarında tələbələrin elmi araşdırmalar apararaq hazırladıqları məqalələri çap edərək həm müəlliflərin, həm də oxucuların yeni bilikləri nəzəri və praktiki cəhətdən qavraması üçün şərait yaradır. Tələbələr hər məqaləni yazmaq üçün müxtəlif ədəbiyyatlara müraciət edir, bu da onların analitik tədqiq etmə keyfiyyətlərini inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də onların müəyyən hüquq sahəsindəki problemlə mövzu üzrə yazılmış əsərlərlə tanışlığı üçün şərait yaradır.

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Tələbə Gənclər Təşkilatının “SYO Law Review” jurnalını dərc etdirməkdə məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Məqalə yazan tələbələrin müxtəlif mövzular haqqında araşdırma apararaq nəzəri biliklərə yiyələnməsi və ya mövcud bilikləri inkişaf etdirməsi;
- Oxucuların məqalələri oxuyaraq müəyyən sahə üzrə nəzəri biliklərə yiyələnməsi,
- Məqalə yazan müəlliflərin karyeralarının inkişafı üçün şəraitin yaradılması;
- Məqalə yazan tələbələrə analitik tədqiq etmə biliklərinin öyrədilməsi.

Jurnal giriş və məqalələrdən ibarətdir. Jurnalda dərc olunan məqalə hüququn müxtəlif problemlə sahələrinə sirayət etməklə bu sahələrin araşdırılması, aydınlaşdırılması və müəyyən problemlərin həll olunması üsullarının göstərilməsi funksiyalarını daşıyır. Jurnalda dərc olunan hər bir məqalə giriş, əsas hissə və nəticə hissələrindən ibarətdir. Giriş hissəsində müəyyən problemlə sahə haqqında ümumi məlumat oxuculara çatdırılır. Əsas hissədə müəllif bu sahəni analiz etməklə qaranlıq qalan nüansları aydınlaşdırır, izah edir və qarşıya qoyulmuş problemləri həll etməyə çalışır. Nəticə hissəsi adlanan son hissədə müəllif məqalədə qarşıya qoyduğu məsələlər haqqında yekun rəy bildirir.

In the day-to-day getting globalized world, learning the law sciences and branches has crossed the borders of lectures in University labs. Today, outstanding law schools of the whole world are searching new methods of learning. As a result of researches, it is known that, persons get more information not only with reading the materials, but also with researches. So, publication of law reviews (law journals) is getting popularized day to day.

Above mentioned law reviews give opportunity to students to learn theoretical and practical information with learning and publishing them. Students analyze many sources, and this helps them to improve their analytic research skills.

Main goals of Baku State University Law Faculty Student Youth Organization on publishing “SYO Law Review” are the following:

- Getting new practical and theoretical information or improving their knowledge on concrete field of law by article writing student;
- Getting new practical and theoretical information or improving their knowledge on concrete field of law by article reading students;
- Getting analytical research skills by article writing students;
- To create opportunities for future career of article writing students.

The law review is consisted of introduction and articles. The articles in law review have the functions to analyze, clear and explain the some problematical issues on concrete field of law. Each article in the review has the introduction, main part and conclusion. In the introduction, the author attempts to introduce the issue he or she is writing about. In main part, the author analyzes the issue and its problems, attempts to find the solution of these problems. In conclusion, the author writes his or her final statement about the issue.

1. İnsan Hüquqları Sahəsində Dövlətlərin Neqativ və Pozitiv Öhdəlikləri

Xəyalə Əfəndiyeva

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət hüququ
ixtisasının I kurs magistrantı**

Xülasə. İnsan hüquqlarının müdafiəsi ilə əlaqədar məsələlərin əhəmiyyəti həm beynəlxalq, həm də milli müstəvidə artmaqdadır. Bu sahədə dövlətlərin beynəlxalq öhdəlikləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə insan hüquqları sahəsində dövlətlərin neqativ və pozitiv öhdəliklərinin anlayışı, mahiyyəti və insan hüquqlarının təminatında rolu ilə bağlı məsələlər nəzərdən keçirilmişdir.

Açar sözlər: insan hüquqları, neqativ öhdəlik, pozitiv öhdəlik, Avropa İnsan hüquqları Məhkəməsi.

Giriş. Müasir dövrdə bütün sivil cəmiyyətlərdə insanın təbii və sonradan qazanılan hüquqlarının təminatına, ümumbəşəri humanist dəyərlərin bərqərar olmasına, eləcə də bu sahə üzrə ixtisaslaşan demokratik institutların fəaliyyətinə xüsusi qayğı ilə yanaşılır. İnsan hüquqlarının müdafiəsi ilə əlaqədar məsələlərin əhəmiyyəti həm beynəlxalq, həm də milli müstəvidə artmaqdadır. Həmçinin qeyd olunan prosesə paralel olaraq insan hüquqlarının beynəlxalq müstəvidə nəzərdən keçirilməsi prosesi geniş vüsət almışdır.

İnsan hüquqlarının təmin edilməsi məsələsinin beynəlxalq məsələ olması insan hüquqlarının öz təbiəti ilə şərtləndirilir. Belə ki, hüquq elmində mövcud olan “hüquq” və “öhdəlik” anlayışlarının bir-birini şərtləndirməsi və bununla əlaqədar olaraq daima qarşılıqlı əlaqə və asılılıqda nəzərdən keçirilməsi məntiqi olaraq “insan hüquqları” ilə “dövlətin öhdəliyi” arasındakı qarşılıqlı əlaqə və bağlılığı müəyyən edir. Başqa sözlə, fərdin hüququnun təmin edilməsi dövlətin öhdəliyidir. Beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsiplərindən biri olan dövlətlərin suveren bərabərliyi prinsipinə əsasən dövlətlərin “suveren” və “bərabər” olmaları insan hüquqlarının təmin edilməsinə görə onların “cavabdehliyinə” zəmanətin mövcudluğunu zəruri edir. Bu cür zəmanət qismində dövlətlərin beynəlxalq öhdəliyi çıxış edir. Hesab edilir ki, insan hüquqlarının təminatının beynəlxalq birliyin qayğısı kimi səciyyələndirilməsi konsepsiyasının inkişafı məhz insan hüquqlarının qeyd olunan xüsusiyyətləri ilə əlaqədardır.

Müasir beynəlxalq və dövlətdaxili hüquqda ən mühüm və aktual məsələlərdən biri də insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasıdır. İnsan hüquqları sahəsində dövlətlər öz üzərlərinə müxtəlif xarakterli beynəlxalq öhdəliklər götürürlər. Bu sahədə dövlətlərin beynəlxalq öhdəliklərini müxtəlif meyarlara uyğun olaraq təsnifləşdirmək mümkündür. Bu təsnifatlardan biri də, öhdəliklərin dövlətin hərəkət və hərəkətsizliyi baxımından neqativ və pozitiv öhdəliklərə bölünməsidir.

Dövlətlərin öhdəliklərinin hüdudlarını və tətbiq dairəsini müəyyən edərkən nəzarət orqanları tərəfindən müxtəlif üsullar tətbiq edilir. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi öz

növbəsində daha sadə olan ikiaspektli yanaşmanı seçərək dövlətlərin öhdəliklərini iki kateqoriyaya bölüb: a) neqativ öhdəliklər və b.) pozitiv öhdəliklər. Bu əsasən söykənərək, bu gün Məhkəmə Konvensiyanın təminat verdiyi hüquqların son qoruyucusu olaraq onların daha geniş müdafiəsini təmin edir [7, s.5].

Mühüm praktiki əhəmiyyətə malik olan bu bölgünün əsasında bu və ya digər insan hüququnun həyata keçirilməsi üçün dövlətdən tələb olunan davranışın xarakteri dayanır [6, s.167]. Əsas insan hüquqlarının təmin olunmasından danışılarkən, uzun bir zaman ərzində dövlətlərin neqativ öhdəlikləri nəzərdə tutulmuşdur. Lakin bu klassik anlayış insan hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə müdafiə olunmağa başlaması ilə bərabər dəyişməyə başlamışdır [8, s.1]. Xüsusən də Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi insan hüquqlarının qorunması üçün nəzərdə tutulmuş bu anlayışa fərqli nöqtəyi nəzərdən yanaşmışdır.

Pozitiv öhdəliklər konsepsiyasının özü və bu cür öhdəliklərin icra “mexanizmi” 1960-cı illərin sonunadək, yəni Dillər haqqında Belçika işi buna təkan verənədək hələ peyda olmamışdı [2]. Həmin əlamətdar qərarın qəbul edildiyi vaxtdan bəri Avropa Məhkəməsi daim bu kateqoriyaya yeni elementlər əlavə edərək onu o qədər genişləndirib ki, indi faktiki olaraq Konvensiyanın müəyyən standart bərqərar edən müddəalarının hamısı öz tələbləri baxımından ikili aspektə malikdir: bunlardan biri neqativ, digəri pozitiv aspektidir.

Əgər fərdin hüququnun təmin olunması üçün dövlətdən yalnız müəyyən hərəkətləri etməkdən, məsələn şəxsi özbaşına öldürməkdən, işgəncə tətbiq etməkdən, şəxsi həyata müdaxilə etməkdən və s. - yəni şəxsi azadlıqlar sferasına müdaxilə etməkdən çəkinmək tələb olunarsa, bu, neqativ öhdəlikdir. Pozitiv öhdəliklər isə, əksinə, dövlətdən “aktiv müdaxilə”, yəni, müəyyən qanunvericilik, inzibati, təşkilati və digər tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Pozitiv öhdəlik anlayışının təhlilindən aydın olur ki, neqativ öhdəliklər çərçivəsində insan hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək yetərli deyil [8, s.8]. Son 30 il ərzində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiya çərçivəsində pozitiv öhdəlikləri geniş bir perspektivlə araşdırmaqdadır. Məhkəmə hakimlərindən Martens pozitiv öhdəlik anlayışını “tərəf dövlətlərin həyata keçirməli olduğu fəaliyyətlər” olaraq müəyyən etmişdir [5]. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Avropa Konvensiyasının “İnsan hüquqlarına hörmət olunması öhdəliyi” başlığını daşıyan birinci maddəsinə əsasən qeyd olunmuşdur ki, razılığa gələn Yüksək Tərəflər onların yurisdiksiyasında olan hər kəs üçün bu Konvensiyanın I Bölməsində müəyyən olunmuş hüquq və azadlıqları təmin edirlər. Məhkəmə qətnamələrinə əsasən burada “təmin edirlər” ifadəsi ilə Konvensiya tərəf dövlətlərin üzərinə şəxsin hüquq və azadlıqları kimi tanınan hərəkətlərinə mane olmamaq ilə yanaşı, həm də bu hüquq və azadlıqları həyata keçirtmək üçün lazım olan şəraiti təmin etmək öhdəliyini qoyur. Dövlətin pozitiv öhdəlikləri xüsusilə Konvensiyanın 2-ci (yaşamaq hüququ), 3-cü (İşgəncələrin qadağan olunması), 6-cı (Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ), 8-ci (Şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ), 9-cu (Fikir, vicdan və din azadlığı), 10-cu (Fikri ifadə etmək azadlığı) və 11-ci (Yığıncaqlar və birləşmək azadlığı) maddələrinin həyata keçirilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Yaşamaq hüququ Konvensiyanın 2-ci maddəsində aşağıdakı şəkildə əks olunmuşdur.

1. Hər kəsin yaşamaq hüququ qanunla qorunur. Heç kəs, qanunla ölüm cəzası nəzərdə tutulmuş cinayət törətməyə görə, məhkəmə tərəfindən çıxarılmış belə hökmün icrasından başqa, həyatından məhrum edilə bilməz. 2. Həyatdan məhrum etmə, aşağıdakı məqsədlər üçün güc tətbiqində mütləq zərurətin nəticəsi olduqda, bu maddənin pozulması hesab edilmir: (a) istənilən şəxsin hüquqa zidd zorakılıqdan qorunması üçün; (b) qanuni həbsi həyata keçirmək və ya qanuni əsaslarla həbsdə olan şəxsin qaçmasının qarşısını almaq üçün; (c) qanuna müvafiq olaraq iğtişaş və ya qiyamın yatırılması üçün [1, m.2].

Dövlətin yaşamaq hüququ ilə bağlı öhdəlikləri birinci olaraq, heç kimin yaşamaq hüququnun Konvensiyanın 2-ci maddəsinə zidd olaraq pozulmaması baxımından neqativ xüsusiyyət daşıyır. Bununla belə, birinci bənddə insan həyatının qorunmasına yönəlmiş qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi kimi ortaya çıxan pozitiv öhdəliklər də mövcuddur. Bu öhdəlik sadəcə qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi ilə məhdudlaşmayıb, həm də bu qanunvericiliyin effektiv və əlçatan olmasını da təmin etməlidir. Həmçinin, hər nə qədər 2-ci maddədə açıq bir şəkildə ifadə edilməsə də, dövlət yaşamaq hüququna zidd olaraq qəsdən adamöldürmə aktlarının səmərəli istintaqının aparılması, təqsirli şəxslərin cəzalandırılmasını təmin etməlidir.

“İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında” Konvensiyanın 3-cü maddəsi dövlətlərin hərəkətlərinə (hərəkətsizliyinə) ciddi məhdudiyyətlər qoymaqla, eyni zamanda özündə dövlətin pozitiv öhdəliklərini ehtiva etməklə insanın ləyaqətini, fiziki və psixi toxunulmazlığını qorumaq məqsədini daşıyır. Bu baxımdan Tahirova Azərbaycana qarşı işdə isə diqqət çəkən məqam odur ki, Tahirovanın milli orqanlara pis rəftarın araşdırılmasına dair müraciəti olmadığı halda belə, Avropa Məhkəməsi həmin işdə səmərəli araşdırmanın aparılmamasını (ümumiyyətlə araşdırmanın keçirilməməsini) müəyyən edib, prosessual aspektdə Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozulması haqqında nəticəyə gəldi. Belə nəticəyə gələrkən Avropa Məhkəməsi dövlətin Konvensiyanın 3-cü maddəsi ilə ehtiva olunan pozitiv öhdəliyindən çıxış edərək qeyd etdi ki, “3-cü maddənin pozuntusu ilə bağlı şikayətlərin araşdırılması üçün dövlət orqanları məsələdən xəbərdar olan kimi öz təşəbbüsü ilə hərəkət etməli və istintaqa başlanılması məsuliyyətini ərizəçinin üzərinə qoymamalıdır.” [9].

Bir çox işlərdə pozitiv öhdəliklərin dövlətlər tərəfindən yerinə yetirilməli olan tələblərin genişləndirilməsi ilə nəticələndiyini nəzərə alsaq, onların hüquqi əsası məsələsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Səlahiyyətlə bağlı ümumi prinsipin (bu prinsip Məhkəmənin Konvensiyada əsası olmayan hüquqları müdafiə etmək səlahiyyətinə malik olmadığını nəzərdə tutur [4]) nəticəsi olaraq, Avropa hakimləri hər bir pozitiv öhdəliyi Konvensiyanın müəyyən maddəsi ilə əlaqələndirməyə çalışırlar. Bu baxımdan presedent hüququ təkamülə uğramışdır. Əvvəllər öhdəlikləri xarakter etibarı ilə maddi-hüquqi və ya prosessual olmaları əsasında fərqləndirmək mümkün idi. Sonuncu halda hesab edilirdi ki, pozitiv öhdəliklər maddi hüququ müəyyən edən konkret maddədən irəli gəlir. Bu xüsusən o hallara aiddir ki, sözügedən öhdəlik konkret müddədə göstərilmiş olsun. Məsələn, 2-ci maddənin 1-ci bəndinin birinci cümləsi (“Hər kəsin yaşamaq hüququ qanunla qorunur”) yaşamaq

hüququnun qorunması üçün dövlət tərəfindən məhkəmə qaydasında pozitiv müdaxiləni nəzərdə tutur. Bu elə bir situasiyadır ki, bu halda konkret öhdəlik maddədəki müddəanın özündə birbaşa göstərilməsə də, Konvensiyanın konkret müddəası pozitiv öhdəlik yaradan müddəa kimi şərh olunur və analogi müddəalarla eyni kateqoriyaya aid edilməlidir. Avropa Məhkəməsinin iddia etdiyinə görə bu qayda xüsusən 8-ci maddəyə aiddir, Avropa Məhkəməsinin bu fikri əsasən ondan qaynaqlanır ki, bu maddə fərdin şəxsi və ailə həyatına, mənzilinə və yazışma sirlirinə hörmət hüququnu nəzərdə tutur. Daha geniş aspektdən yanaşsaq, eyni qayda Konvensiyanın bütün digər müddəalarına da şamil olunur, bu şərtlə ki, onlar yerinə yetirilməsi təmin edilməli olan Konvensiya normasından irəli gələn maddi-hüquqi öhdəlik doğurmuş olsun. Prosesual pozitiv öhdəliklərə gəldikdə, burada fərqli mənzərə yaranır, söhbət 2-ci (yaşamaq hüququ), 3-cü (işgəncələrin qadağan olunması) və ya 4-cü (köləliyin və məcburi əməyin qadağan olunması) maddələrdən irəli gələn, Məhkəmə tərəfindən qeyd olunan pozitiv öhdəliklərdən gedir. Precedent hüququnda dəfələrlə vurğulandığı kimi, bu maddələr Konvensiyanın 1-ci maddəsi ilə birgə götürülməklə bu cür öhdəliklər doğura bilər. Belə ki, həmin maddələr üzrə pozitiv öhdəliklər iştirakçı dövlətlərin belə bir ümumi öhdəliyindən irəli gəlir ki, həmin dövlətlər “onların yurisdiksiyasında olan hər kəs üçün” Konvensiyada “müəyyən olunmuş hüquq və azadlıqları təmin etməlidirlər”, bu öhdəlik isə onu nəzərdə tutur ki, “iştirakçı dövlətlər pozuntu baş verən vaxt onların “yurisdiksiyasında” (və ya səlahiyyətində) olan hər kəsin qorunan hüquq və azadlıqlarının istənilən pozuntusuna görə cavabdehlik daşıyırlar” [3]. Beləliklə, pozitiv öhdəliklər nəzəriyyəsi ümumi effektdə malikdir: onun prosesual aspekti Konvensiyanın istənilən müddəasına, xüsusən də hər hansı standart müəyyən edən müddəasına şamil oluna bilər.

İstər standart müəyyən edən konkret müddəaya, istərsə də həmin müddəanın Konvensiyanın 1-ci maddəsi ilə və ya Avropa hüququnun ümumi prinsipləri birgə götürülməsinə əsaslanmaqdan asılı olmayaraq bütün pozitiv öhdəliklər eyni məqsəd daşıyır ki, bu da Avropa Konvensiyasının səmərəli tətbiqindən və onun təmin etdiyi hüquqların səmərəliliyindən ibarətdir.

Pozitiv öhdəlikləri neqativ öhdəliklərdən fərqləndirən cəhət ondan ibarətdir ki, birincilər dövlət tərəfindən pozitiv müdaxiləni tələb etdiyi halda, ikincilər dövlətin müdaxilədən çəkinməsinə tələb edir. Birinci halda Konvensiyanın pozuntusu dövlət hakimiyyəti orqanlarının hərəkətsizliyi, yəni passivliyi nəticəsində, ikinci halda isə onlar tərəfindən pozitiv hərəkət vasitəsilə fərdin hüququnun həyata keçirilməsinin qarşısının alınması və ya məhdudlaşdırılması nəticəsində baş verir.

Nəticə. İnsan hüquqları sahəsində çoxlu sayda beynəlxalq sazişlərdə iştirak edən dövlətlər “Pacta sunt servanda” prinsipinə uyğun olaraq onları vicdanla yerinə yetirməli və bu məqsədlə də beynəlxalq öhdəliklərin realizəsi üçün dövlətdaxili tədbirlər həyata keçirməlidirlər. Bütün dövlətlər insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normalarına, o cümlədən dövlətin özünün bu sahədə beynəlxalq öhdəliklərinə əməl etməyə borcludur. Başqa sözlə desək, hər bir dövlətin insan hüquqlarına

hörmət və əməl etmək öhdəliyi, bilavasitə müasir beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərindən biri olan insan hüquqlarına hörmət etmək prinsipindən irəli gəlir.

İnsan hüquqlarının dövlətlər tərəfindən təmin edilməsi həmin dövlətlərin sabitliyinə, inkişafına, təhlükəsizliyinə müsbət töhfə verir. Eyni zamanda, insan hüquqlarının təmin edilməsi ilə əlaqədar dövlətlərin öz beynəlxalq öhdəliklərinə, o cümlədən neqativ və pozitiv öhdəliklərinə əməl etməsi həmin dövlətlərdə siyasi, iqtisadi, sosial və s. şəraitin göstəricisi kimi çıxış edir. Bu dəyərlər özündə ciddi təbliğati-siyasi məzmun ehtiva etməklə dövlətlərin beynəlxalq nüfuzunun formalaşmasına da mühüm təsir göstərir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası.
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_AZE.pdf .
2. Case “Relating to certain aspects of the law on the Use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium(Merits) Application no.1474/62;1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, Strasbourg, 23 July 1968 <https://hudoc.echr.coe.int>
3. Case of Assanidze v. Georgia, 71503/01, Strasbourg 8 april, 2004.
<https://hudoc.echr.coe.int>
4. Case of Johnson v. The United Kingdom, 119/1996/738/937, Strasbourg 24 .
<https://hudoc.echr.coe.int> october 1997
5. Gül v. İsviçre, 19 Şubat 1996 tarixli kararda, yargıç Martensin qarşı oy düşüncəsi parag 7.
6. Hüseyinov L.H. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2012, 368 s.
7. Jan-Fransua Akandci-Kombe (Jean-François Akandji-Kombe) İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası üzrə pozitiv öhdəliklər. İnsan hüquqlarına dair məlumat kitabçaları seriyası № 7, 70 s.
8. Murat Şen. Kişi hak ve hürriyetlerinde devletin pozitiv yükümlülüğü. Yüksek lisans tezi, Ankara 2007 , 207 s.
9. Tahirova v. Azerbaijan. Application no. 47137/07, Strasbourg 3 october 2013.
<https://hudoc.echr.coe.int>

2. İnformasiya Təhlükəsizliyinin Obyekti kimi Şəxsi Məlumatlar

Aytac Mədədli

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi, İnformasiya hüququ ixtisası üzrə II kurs magistrantı

Xülasə. Müasir dövrdə biz informasiya sənayesinin durmadan inkişaf etdiyinin şahidi oluruq. İnformasiyanın toplanması, ötürülməsi və emalı zamanı yeni texnologiyaların tətbiqi ictimai və siyasi həyatda əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olur. Bu da öz növbəsində informasiya üçün müəyyən təhlükələr yarada bilər. Bu məqalədə informasiya təhlükəsizliyinin obyekt kimi şəxsi məlumatların necə mühafizə edilməsi qaydalarından bəhs edilir. Eyni zamanda məqalədə informasiya təhlükəsizliyinin anlayışı və ona müxtəlif yanaşmalar, dövlətin informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsində rolu, uşaqların şəxsi məlumatları ilə bağlı yaranan problemlər və həll yolları kimi məsələlər də öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Şəxsi məlumatlar, informasiya təhlükəsizliyi, informasiyanın mühafizəsi, filtrasiya xidməti

Giriş. İnformasiya cəmiyyətinin formalaşması və inteqrasiyası informasiya cəmiyyətinin bütün sferalarını əhatə edir. Belə ki, müasir dövrdə cəmiyyət üzvlərinin əksəriyyəti informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə, informasiyanın əldə edilməsi, toplanması, emalı, saxlanması və emalında iştirak edir. Zamanın tələbinə uyğun olaraq informasiya və texnologiyalar əsrində cəmiyyət də öz növbəsində informasiyalaşdırıldı. İnformasiya texnologiyaları dedikdə, bir-biri ilə əlaqəli formada sisteməlik fəaliyyət göstərən, eyni zamanda informasiyanın əldə edilməsi və emalını təmin edən texnoloji metodlar, istehsal prosesləri və texniki proqram vasitələri başa düşülür.

İnformasiya texnologiyalarından istifadə nəticəsində məlumatların əldə edilməsi, toplanması, emalı və yayılmasında müəyyən təhlükələr yaranır. Təhlükələr dedikdə, ancaq cəmiyyətdə mövcud olan cismani, fiziki, maddi təhlükələr deyil, eyni zamanda psixoloji və mənəvi təhlükələr də nəzərdə tutulur.

İnformasiya təhlükəsizliyinin obyektlərinə şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət aid edilir. Şəxsiyyətin informasiya təhlükəsizliyi dedikdə, insan hüquq və azadlıqlarının mühafizə edilməsi başa düşülür. Cəmiyyətin informasiya təhlükəsizliyi onun maddi və mənəvi rifahının müdafiəsinə yönəlir. Dövlətin informasiya təhlükəsizliyi isə onun kontitusion quruluşunun, milli təhlükəsizliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün müdafiə edilməsinə xidmət edir.

İnformasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilk növbədə milli deyil, məhz beynəlxalq səviyyədə tənzimlənməlidir. Buna görə də informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün beynəlxalq səviyyədə bir çox layihələr, mexanizmlər və proqramlar işlənilib hazırlanmışdır. Ən bariz nümunə qismində “Qlobal kibertəhlükəsizlik mədəmiyyətinin yaradılması” və ona əlavə edilən “Qlobal kibertəhlükəsizlik mədəmiyyətinin yaradılması üçün elementlər” bəyannaməsini, “İnformasiya texnologiyalarından cinayətkar məqsədlər üçün sui-istifadə” bəyannaməsi, “Kibercinayətkarlıq haqqında” Budapeşt Konvensiyasını və s. kimi beynəlxalq sənədləri göstərmək olar. [6]

İnformasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi həmişə qanunvericilik baxımından ön plana çəkilir. Bunu normativ hüquqi aktların təhlili nəticəsində də görmək olar. Eyni zamanda Milli Strategiyalarda nəzərdə tutulan şəffaflıq, əməkdaşlıq, cəlb olunma və sosialyönlülük kimi prinsiplər vətəndaşların informasiya cəmiyyətində aktiv iştirakını tələb edir.

Qeyd olunanları ümumi kontekstdə nəzərdən keçirsək, informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün ilk növbədə beynəlxalq təcrübəni nəzərə alaraq dövlətdaxili tədbirlərin həyata keçirilməsi qənaətinə gələrik. Məqalədə informasiya təhlükəsizliyi anlayışına, şəxsi məlumatlar üçün yarana biləcək təhlükələrə və onlardan mühafizə edilmək üçün həyata keçiriləcək tədbirlərə aydınlıq gətirilməsinə cəhd edilmişdir.

A. İnformasiya təhlükəsizliyinin anlayışı

İnformasiyanın ən prioritet amillərdən birinə çevrildiyi zamanda onun təhlükəsizliyi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya təhlükəsizliyini ancaq informasiya sistemlərinin təhlükəsizliyi kimi qiymətləndirmək olmaz. Çünki informasiya ancaq sistemlərdə deyil, eyni zamanda müxtəlif sferalarda mövcuddur. İnformasiya təhlükəsizliyi dedikdə, informasiyanın, informasiya mənbələrinin və informasiya sistemlərinin düşünülmüş və ya təsadüfi təbii və ya süni xarakterə malik təhlükələrdən qorunması vəziyyəti başa düşülür. Həmin təhlükələr informasiya sahibinə və informasiya istifadəçisinə, eyni zamanda informasiyaya və informasiya obyektlərinə çox ciddi ziyanlar vura bilər. Bununla yanaşı informasiya təhlükəsizliyi anlayışına həm də informasiya mühitində xarici və daxili təhlükələrdən ölkənin milli maraqlarının təhlükəsizliyi vəziyyəti də aid edilir.

Ümumiyyətlə informasiya təhlükəsizliyi dedikdə, ilk öncə şəxsə aid olan informasiyanın başqasının əlinə keçməməsi başa düşülür. Ancaq informasiya təhlükəsizliyi bununla məhdudlaşmır. Belə ki, informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün üç baza prinsip müəyyən edilmişdir:

- informasiyanın əlçatanlığı.
- informasiyanın tamlığı;

- informasiyanın konfidensiallığı (məxfiliyi);

İnformasiyanın əlçatanlığı dedikdə, informasiyanın istənilən zaman əldə edilə bilmə imkanı, eyni zamanda müxtəlif informasiyanın əldə edilməsinə yönəlmiş müraciətlərin cavablandırılması üçün müvafiq xidmətlərin hər zaman hazır olması başa düşülür. Əgər informasiya məhv edilərsə və ya əngəllənərsə, informasiyanın əlyətərliyi itirilmiş olar. Səlahiyyətli olan, əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş istifadəçi müəyyən işlərin yerinə yetirilməsi üçün informasiya sisteminə əlyətərlikdən məhrum edilərsə, həmin vəziyyət xidmətdən imtina kimi nəzərə alınır.

İnformasiyanın tamlığı dedikdə, informasiyanın təhrifsiz şəkildə mövcud olması başa düşülür. Məsələn: informasiyanın modifikasiya olunma, dəyişdirilmə, saxtalaşdırma və bu kimi sanksiyalaşdırılmış hərəkətlərin qarşısının alındığı şəraitdə. Belə ki, səlahiyyətli olmayan, eyni zamanda əvvəlcədən nəzərdə tutulmamış istifadəçi tərəfindən informasiyanın itirilməsi onun tamlığının itirilməsi üçün əsas olur. Əgər hər hansı şəxs tərəfindən İsveçrədə yerləşən nüvə fizikası laboratoriyasına gizli yolla daxil olunaraq “π” ədədində hər hansı vergül və ya nöqtə işarəsi dəyişilərsə, laboratoriyada aparılan istənilən təcrübə təhrif olunacaq.

İnformasiyanın konfidensiallığı (məxfiliyi) dedikdə, informasiyanın məzmununa əsasən ona müraciət ilə bağlı məhdudiyyətlərin mövcud olması nəzərdə tutulur. Belə ki, informasiya informasiya sahiblərindən başqa icazəsi olmayan şəxslər tərəfindən istifadə edilərsə, informasiyanın konfidensiallığı itirilmiş olur. Bəzi informasiya növləri üçün informasiyanın konfidensiallığı əsas şərt hesab olunur. Ən bariz nümunə olaraq şəxsi məlumatlarla bağlı konfidensiallığın təmin olunmasını göstərmək olar.

Aparılan araşdırmalara görə “informasiya təhlükəsizliyi” anlayışına aşağıdakıları da aid etmək olar:

- nəzəri-konseptual istiqamət;
- hüquqi istiqamət;
- texniki-təşkilati istiqamət;
- sosial istiqamət;
- beynəlxalq-hüquqi istiqamət.

Cəmiyyətdə baş verən istənilən hadisə və proseslərin şərhini nəzəri və təcrübi biliklərin qarşılıqlı müqayisəli təhlili əsasında müəyyən etmək olar. Belə ki, “informasiya təhlükəsizliyi” və onunla əlaqədar olaraq yaranan yeni terminlərin izahı və mövcud problemlərin həlli istiqamətində araşdırmalar aparılmalıdır. Həmin araşdırmaların nəticələri də öz növbəsində hüquqi bazaya sirayət olunmalıdır. Qeyd olunanları ümumiləşdirsək, “informasiya təhlükəsizliyi” anlayışına dair nəzəri-konseptual və hüquqi istiqamətin bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olduğunu görürük.

Hüquqi istiqamətə əsasən informasiya təhlükəsizliyi sahəsində yeni qanunvericilik bazası formalaşdırılmalıdır. İnformasiya təhlükəsizliyi sahəsində hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi həmin sahədə milli təhlükəsizliyin mühafizə edilməsinə və vahid dövlət siyasətinin formalaşdırılmasına, eyni zamanda kibercinayətlərin qarşısının alınmasına şərait yaratmış olar.

Texniki-təşkilati yanaşmaya görə normal texniki təminat olmazsa, təhlükəsiz informasiya mübadiləsi həyata keçirmək olmaz. Belə ki, informasiya sistemlərində, şəbəkələrdə yaranan boşluqlar informasiyanın konfidensiallığının itirilməsinə, tamlığının pozulmasına, eyni zamanda informasiyanın əlyətərli olmasında müəyyən maneələrin yaranmasına səbəb olur.

Sosial istiqamətə əsasən informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasında ən əsas faktor insan faktorudur. Belə ki, informasiya təhlükəsizliyi sahəsində olan təhlükələrin çoxu əsas insan hüquq və azadlıqlarına qəsd edir. Buna görə də cəmiyyətdə maarifləndirmə işi gücləndirilərsə, informasiya təhlükəsizliyinin sayı da azalar.

Beynəlxalq-hüquqi istiqamətə görə “informasiya təhlükəsizliyi” problemi ancaq milli çərçivədə deyil, eyni zamanda beynəlxalq istiqamətdə həll olunmanı tələb edir. Belə ki, müasir dövrdə İnternet vasitəsilə istənilən məlumatı istənilən zaman çox rahatlıqla əldə etmək olur. Buna görə də İnternetdən istifadə edərkən informasiyanın təhlükəsizliyinin təmin olunması prioritet şərt qismində çıxış edir. Ümumiyyətlə, dövlət daxilində informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün ilkin olaraq beynəlxalq təcrübəyə müraciət etmək lazımdır. Məlumdur ki, kibercinayətlər milli sferadan kənara çıxır. Buna görə də kibercinayətlərlə mübarizənin gücləndirilməsi üçün milli normaların beynəlxalq normalara uzlaşdırılması, eyni zamanda beynəlxalq qurumlarla qarşılıqlı fəaliyyətin göstərilməsi zəruri hesab edilir.

İnformasiya təhlükəsizliyi ilə əlaqədar məsələlər əksər normativ hüquqi aktlarda öz təsbitini tapsa da, “informasiya təhlükəsizliyi”nin leqal anlayışına rast gəlinmir. Azərbaycan Respublikasının 3 aprel 1998-ci il tarixli 460-IQ nömrəli “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Qanunun 17-19-cu maddələrində informasiya mühafizəsindən bəhs edilir. Belə ki, informasiyanın dedikdə, informasiya təhlükəsizliyinin təminatına yönəlmiş tədbirlər kompleksi başa düşülür. İnformasiya təhlükəsizliyini ancaq informasiyanın mühafizəsi kimi qiymətləndirmək olmaz. Çünki informasiya təhlükəsizliyi anlayışına eyni zamanda informasiya mübadiləsi də aid edilir.

B. İnformasiya təhlükəsizliyinin obyektivi kimi şəxsi məlumatlar

İnformasiya cəmiyyəti dövründə informasiya kommunikasiya texnologiyalarının mürəkkəbliyi durmadan artır. Şəxslər barəsində məlumatların toplanması, emalı və ötürülməsi zamanı yeni imkanlar yaranır və bu da öz növbəsində müvafiq qanunvericilik

aktlarında zəruri dəyişikliklərin aparılmasına zəmin yaradır. Hazırda yeni texnologiyalardan hüquq-mühafizə orqanları, dövlət orqanları, özəl müəssisələr, eyni zamanda şəxslər fərdi qaydada istifadə edirlər. Belə ki, yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi şəxsi həyata müdaxilə imkanlarını da artırır.

Şəxsiyyətin informasiya təhlükəsizliyinin təminatı məhz onun hüquq və azadlıqlarının mühafizə edilməsinə xidmət edir. İnsanın şəxsi həyatı barədə məlumatların hüquqi müdafiəsi həm dövlətdaxili, həm də beynəlxalq hüquq sistemində xüsusi diqqət mərkəzindədir. Dövlət və qeyri-dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlar barəsində vahid elektron məlumat bazasının yaradılması da öz növbəsində şəxsi məlumatların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir.

Şəxsi həyat sferasının mühafizəsi metod və üsullarına şəxsi həyat barəsində məlumatların qorunması aspektindən yanaşmaq təqdirəlayiqdir. Belə ki, həmin yanaşmanın mahiyyətində fərdin şəxsi həyat fəaliyyətinin sferası, eyni zamanda onun barəsində konfidensial məlumatlar nəzərdə tutulur.

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ klassik əsas insan hüquqlarına aid edilmir. Belə ki, bu hüquq keçən əsrin 70-80-ci illərindən etibarən Qərbi Avropanın məhkəmə proseslərində inkişaf etməyə başlamışdır.

Şəxsi həyata dair müdaxilələr ciddi sosial problemlərin yaranması üçün əsasdır. Şəxsi informasiyanın mühafizəsinin əsas problemərindən biri onun konfidensial xarakterindən ibarət olmasıdır. Belə ki, informasiya sahibi onun barəsində məlumatların əldə edilməsi, toplanması, emalı və yayılması zamanı xəbərsiz olur. Aparılan araşdırmalara görə dövlət orqanları və özəl müəssisələr tərəfindən şəxslər barəsində məlumatların mühafizə edilməsi müxtəlif dövlətlərin qanunvericiliyində fərqli adlandırılrsa da, ən çox “fərdi məlumatların müdafiəsi” anlayışından istifadə edilir.

Fərdi məlumatların müdafiəsi şəxsi həyata dair məlumatları sığortalayır. Belə ki, bir çox dövlətlərin qanunlarında fərdi məlumatlar “həssaslıq” meyarı üzrə təsbit olunur. Şəxsi həyata dair hər hansı faktın açılması şəxsi həyata qəsd etmə kimi tanınır. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, hər bir şəxslər öz həyatına dair məlumatların sirrini saxlamaq hüququ vardır. Fərdi məlumatların həssaslığı anlayışı olduqca subyektivdir. “Xüsusilə həssas” fərdi məlumatların məzmunu isə əsasən milli mentalitetdən asılı olur. Belə məlumatlara əsasən şəxsin dini, etnik və irqi mənşəyi, siyasi və ictimai birliklərə üzv olması və məhkumluğuna dair məlumatlar aid edilir.

Şəxsi məlumatlar dedikdə, şəxsin həyatına dair məlumatlar başa düşülür. Şəxsi məlumatlarla bağlı leqal anlayışa “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda rast gəlmək olar. Bu Qanuna əsasən fərdi məlumatlar dedikdə, şəxsi və ailə həyatı barəsində məlumatların məcmusu başa düşülür. Bu məlumatlar şəxsiyyəti birbaşa və ya dolayısı yolla eyniləşdirməyə imkan verən hadisələr, fəaliyyətlər və vəziyyətlər haqqında faktlar, bilgiler və rəylərdir. Şəxsi məlumatlarla bağlı leqal anlayış eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının “Fərdi məlumatlar haqqında” Qanununda öz

təsbitini tapmışdır. Belə ki, bu Qanuna görə fərdi məlumatlar dedikdə isə şəxsin kimliyini birbaşa və ya dolayısı yolla müəyyənləşdirməyə imkan verən istənilən növ məlumat başa düşülür. Yuxarıda qeyd olunanları ümumi kontekstdə nəzərdən keçirsək görərik ki, fərdi məlumatlar iki qrupa bölünür: şəxsi və ailə həyatı barədə məlumatlar.

Ciddi təhlükələrdən biri də uşaqların şəxsi həyatı ilə əlaqədardır. Belə ki, yeniyetmələr özləri barəsində informasiyanın yayılması, eyni zamanda şəxsi xarakterli şəkillər və videolar üçün sosial mediadan istifadə edirlər. Həmin informasiya isə onların həyatına zərər vura bilər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu məlumatlar gələcəkdə təhsil müəssisələri və işəgötürənlər tərəfindən istifadə oluna bilər. Bəzən də uşaqlar özləri bilmədən internetdə zərərli məzmunlu məlumatlarla tanış olurlar. Həmin məlumatlara zorakılıq, irqi ayrıseçkilik, narkotikdən istifadə, intiharlara cəhd təşəbbüslərinə çağıran məlumatlar aid edilir.

İnternetdə uşaqların hüquqlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin ən səmərəli üsulu uşaqlara həmin təhlükələrdən müdafiə olunma imkanlarını izah etməkdir. Digər tədbir qismində internetdə uşaqlar üçün təhlükəsizlik mühitinin yaradılması çıxış edir. Belə ki, həm məktəb kompüterləri, həm də özəl kompüterlər səviyyəsində filtrasiya və bloklama alətlərindən istifadə etməklə uşaqların zərərli saytlara daxil olmasının, zərərli məzmunlu məlumatlarla tanış olmasının qarşısı alınabilir.

Dövlətdaxili hüquq sistemində informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində atılan təqdirəlayiq addımlardan biri Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tapşırığına əsasən “Təhlükəsiz İnternet” xidmətinin yaradılmasından ibarətdir. Belə ki, həmin filtrasiya xidməti vasitəsilə istənilən yaş kateqoriyasına aid olan istifadəçilər təhlükəli məzmunlu informasiyalardan qoruna bilərlər. Həmin xidmət sahəsində valideynlər azyaşlı uşaqlara psixoloji zərər yetirə biləcək zorakılıq, cinayətkarlıq, irqi ayrıseçkiliyi təbliğ edən filmlərin və oyunların daxil olduğu mənbələrə nəzarət edə bilərlər. Həmin xidmətə qoşulduqdan sonra təqdim edilmiş siyahıdan zərərli hesab olunan saytları “qara siyahı”ya daxil etmək və istifadəni məhdudlaşdırmaq olar.

Son zamanlar sosial ölkəmizdə, eyni zamanda xaric dövlətlərdə “İnstagram” sosial şəbəkəsinin istifadəçilərinin böyük narahatlığına səbəb olan, eyni zamanda “İnstagram”ın gizlilik qaydalarını və istifadəçilərin məxfilik hüquqlarını pozan “Ghosty” proqramı tətbiq olunmağa başlamışdır. Belə ki, həmin proqramın tətbiqi nəticəsində istifadəçinin şəxsi məlumatlarını görmək və hesabındakı şəkilləri yükləmək mümkün olur. Lakin həmin proqram Elektron Təhlükəsizlik Xidmətinin “Facebook” komandasına bilavasitə müraciəti əsasında həm “App store”dan, həm də “Google Play store” silinmişdir.

İnformasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsində Elektron Təhlükəsizlik Xidmətinin rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Elektron Təhlükəsizlik Mərkəzi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 26 sentyabr tarixli 708 nömrəli Fərmanının 5-ci hissəsinə əsasən yaradılmış və "Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat, rabitə və yüksək

texnologiyalar sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər" haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 yanvar 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə Mərkəz Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Elektron Təhlükəsizlik Xidməti kimi Nazirliyin strukturuna daxil edilmişdir. Xidmətin fəaliyyət istiqamətlərinə elektron təhlükələr haqqında istifadəçilərdən, proqram təminatı və texniki avadanlıqların istehsalçılarından, eyni zamanda xarici ölkələrdəki analogi strukturlardan və başqa resurslardan daxil edilən məlumatları toplamaq və təhlil etmək, elektron təhlükələrin qarşısının alınması istiqamətində, eyni zamanda istifadəçilərə qarşı istifadə oluna biləcək texniki vasitələr, proqramlar haqqında təlimatlar hazırlamaq, onlara tövsiyələr vermək, metodiki dəstək göstərmək, həmin təhlükələr barədə ölkə səviyyəsində məlumatlandırmanı həyata keçirmək aid edilir.

Nəticə. Məlumdur ki, hazırda informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından çox əhəmiyyət kəsb edəcək qədər problemlər mövcuddur. Bu problemlərdən biri də şəxsi məlumatların mühafizəsi ilə bağlıdır. Qeyd olunanları ümumi kontekstdə nəzərdən keçirsək, şəxsi məlumatların mühafizəsi ilə bağlı atılacaq ilk addımlardan biri kimi milli qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi qənaətinə gələrik. Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi zamanı xarici dövlətlərin praktikasını nəzərə almaq lazımdır. Digər addımlardan biri inzibati tədbirlərin həyata keçirilməsidir. İnzibati tədbirlərin həyata keçirilməsinin əsas məqsədi informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün tədbirlər proqramlarını formalaşdırmaqdan və onun həyata keçirilməsinə zəruri resurslar ayırmaqla işlərin vəziyyətinə nəzarət etməkdən ibarətdir. Şəxsi məlumatlarla bağlı informasiyanın mühafizə vasitələrindən biri də təşkilati tədbirlərin görülməsidir. Təşkilati tədbirlər bütün mühafizə sistemlərinin bünövrəsini təşkil edir. Bununla yanaşı şəxsi məlumatların mühafizəsi üçün autentifikasiya, identifikasiya, audit və protokollaşdırma, icazələrin idarə olunması, kriptografiya, ekranlaşdırma kimi proqram-texniki tədbirlər daha da təkmilləşdirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aslanov R.M. İnformasiya hüququnun əsasları və aktual problemləri: Dərslik: Bakı, "Ləman Nəşriyyatı Poliqrafiya" MMC, 2019, 424 səh.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat, rabitə və yüksək texnologiyalar sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər" haqqında Fərmanı, № 1785, 2018. <http://www.e-qanun.az/framework/37550>
3. Azərbaycan Respublikasının "Fərdi məlumatlar haqqında" Qanunu, № 998IIIQ, 2010. <http://e-qanun.az/framework/19675>
4. Azərbaycan Respublikasının "İnformasiya əldə etmək haqqında" Qanunu., № 1024-IIQ, 2005. <http://e-qanun.az/framework/11142>
5. Azərbaycan Respublikasının "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Qanunu, № 460-IQ, 1998. <http://e-qanun.az/framework/3525>
6. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrazlı Ş.S. İnformasiya Hüququ: Dərslik. Bakı, 2019, 447 səh.
7. Əlizadə M.N., Bayramov H.M., Məmmədov Ə.S. İnformasiya təhlükəsizliyi: Dərslik. Bakı. "İqtisad Universiteti Nəşriyyatı", 2016, 384 səh.
8. <https://cert.az/news/2019/elektron-tehlukesizlik-xidmetinin-facebooka-muracieti-esasinda-ghosty-tetbiqi-silindi>
9. <http://www.mincom.gov.az/az/view/organization/17/>
10. Derleyen.M.T. Bilişim hukuku, İstanbul, "Kadir Has Universitesi Yayınları", 2006, 356 səh.
11. Doç.Dr.Mustafa Topaloğlu. Bilişim hukuku, Adana, "Karahana Kitabevi", 2005, 214 səh.
12. Melik Turan, Bilişim hukuku, Ankara, "Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.", 337 səh.

3. Legal and Bioethical Problems of Organ Transplantation in the Context of Right to Life

Arzu Alizada

Master (2nd course) at the
UNESCO Department of “Human
Rights and Information aw” of BSU

Summary. Transplantation of human cells, tissues or organs saves many lives and restores essential functions where no alternatives of comparable effectiveness exist. In 50 years, transplantation has become a successful worldwide practice. However, there are large differences between countries in access to suitable transplantation and in the level of safety, quality, efficacy of donation and transplantation of human cells, tissues and organs. [1] In other word, transplantation is the transfer of human cells, tissues or organs from a donor to a recipient with the aim of restoring functions in the body.

Keywords: organ transplantation, bioethical problem, right to life, breain death, medical tourism

Introduction. The procurement of organs for transplantation involves the removal of organs from the bodies of deceased persons. This removal must follow legal requirements, including the definition of death and consent. Because of necessity and need this issue should be put into the law. Although organ transplantation is medical procedure, the regulation of all these issues are regulated by law. There are some relations among the amount of deaths, the lack of money, improper regulation of transplantation. These negative conditions cause violation under article 2 of European Convention on Human Rights – “right to life”. Of course, every state parties have obligation to protect every human beings and also their health. Nowadays, if the does not realize its positive obligations about organ transplantation, so, some people lose their life, and this circumstance continues, it is a big problem. When we look at the development history of transplantation we will see that really, new technology, new diseases, requirement of modern time, want good regulation. Every state knows its lack of legislation, level of health development, what must they do and etc. And first of all, it must work for reducing problems and find domestic solutions. Of course, international organizations will help them to solve problems.

I focused on legal and bioethical problems of organ transplantation. We must try to get legal organ transplantation not illegal. To prevent corruption, coercion is one of the leading aim of the world. Everyone’s right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary: [2]

- a) In defense of any person from unlawful violence;
- b) In order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;
- c) In action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

No one shall be subjected to torture or to inhuman degrading treatment or punishment. Removal of organ may be torture.

Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

A. BIOETHICAL PROBLEMS

If we look through the history of organ transplantation we can see that researches experimented with organ transplantation on animals and humans in the 18th century. There were many failures over the years, but by the mid-20th century, scientists were performing successful organ transplants. Transplants of kidneys, livers, hearts, pancreas, intestine, lungs, and heart-lungs are now considered routine medical treatment.

Transplants are considered when a major organ of the body is failing and does not respond to all other therapies, but otherwise the health of patient is good. Patients receiving successful transplants are often able to resume their daily lives with no dependence on complicated medical machinery, such as a kidney dialysis machine or a heart pump assistive device. Although transplant recipients must adhere to strict regimens of medications and frequent examinations, increased survival rates at the turn of the century enabled over 75 % of successful transplant recipients to return to a daily work schedule and to recreational activities enjoyed prior to becoming ill. [3] As organ transplant procedures increased and became standard treatment for otherwise fatal illnesses both the medical community and the public at large considered ethical issues brought forth by organ donation. The National Transplantation Act, passed by U.S. Congress in 1984, mandated a centralized system for sharing available organs along with a scientific register to collect and report transplant data. The act also made illegal the sale or purchase of organs. The national system was established to match donors and recipients. It is managed by the United Network for Organ Sharing (UNOS). UNOS members work with all transplant centers in the United States to ensure that the limited supply of organs is distributed fairly to patients in need regardless of age, sex, race, lifestyle, or financial or social status. [4] Through the UNOS Organ Center, organ donors are matched to waiting recipients every day of the year, around the clock. Organ sharing is based upon scientific criteria including the recipient's acuity of the disease process, compatibility of body size and blood chemistries, as well as length of time on the waiting list. At the close of century, new laws were under consideration designed to remove any geographical bias in organ allocation. The Scientific Registry maintained by UNOS contains data on every solid organ transplant since 1987 and is one of the most comprehensive data analysis systems targeting a single therapy in the world. Patient confidentiality is maintained with a number system, and scientists are

able to quickly exchange information vital to the progress of transplantation. With increases in the number of transplants performed, UNOS and public health organizations attempted to raise public awareness of the importance of organ donation. States included organ donor status on citizens' driver's licenses, and a universal donor card was widely publicized. By the 1990s most states had passed legislation requiring medical personnel to approach all potential donor patients, or if the patient is unable, their families, for a donation decision. The criteria for brain death was clarified in 1981 by a presidential commission on medical ethics to allay public concern regarding time of death and organ recovery. All major religions in the United States voiced opinions encouraging personal choice and organ donation. In spite of these efforts, the demand for donated organs has far outnumbered the supply. By the turn of the century, over 67,000 Americans were on the UNOS national patient waiting list. At the same time, transplantation procedures were quickly growing. Organs and tissues were needed for additional types of transplants added to the medical arsenal against disease. Lung, pancreas, bone marrow, small intestine, cornea-all were considered an acceptable part of medical treatment.

In last decade world is enlarged and developed. Medicine and genetics gets new achievements and there was a need to combine both sciences. So, the new science was created. It was bioethics. Bioethics involves some problems that existed in biomedical researches, testing of drugs, attitudes towards patients, using new technology in health care, to comply with the legislation norms and etc. Bioethics also involves some researches in abortion, euthanasia, robot technology, medical genetics, reproductive technology, and also biomedical research above animals and peoples. All over the world looked at the point in this field. And These issues are regulated by international legal acts. This science differs from others. Bioethics touches human existence problems. So It is related confidentiality. To research on human organs also related with human rights. Usually science does not want to connect with law but it is necessary. [5] Because human rights should be protected by law. Researches rely on consensus, general beliefs. If there is no consensus there is also no research. When scientist do research they must take into consideration fundamental values and ethical norm. Not always applying to the international acts or mechanisms solve the problems. For example, International Committee on Bioethics try to get common values but ethical values are different. The first meeting about bioethics was held in 1946 Nurnberg. At the result of this meeting was Nurnberg Code. It is the first act about bioethics. In 1976 Helsinki Declaration was adopted. They created social structures. Structures are named Bioethics Committee. The deputy of these committees is to regulate the practice of medical experiments, abolish results which are not good for people. Bioethics also protect human's social protection. Today we have Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights. The International Bioethics Committee of UNESCO should contribute to the dissemination of the principles set out in this Declaration and to the further examination of issues raised by their applications and by the evolution of the technologies in question. It should organize appropriate consultations with parties concerned, such as vulnerable groups. It should make recommendations, in

accordance with UNESCO's statutory procedures, addressed to the General Conference and give advice concerning the follow-up of this Declaration, in particular regarding the identification of practices that could be contrary to human dignity, such as germ-line interventions. No research or research applications concerning the human genome, in particular in the fields of biology, genetics and medicine, should prevail over respect for the human rights, fundamental freedoms and human dignity of individuals or, where applicable, of groups of people. The human genome underlies the fundamental unity of all members of the human family, as well as the recognition of their inherent dignity and diversity. In a symbolic sense, it is the heritage of humanity. Everyone has a right to respect for their dignity and for their rights regardless of their genetic characteristics. The human genome in its natural state shall not give rise to financial gains.

Today's problems are that, create Bioethics Committee, good regulation by law, set up control mechanism, state's help about social benefits, and implementation.

B. LEGAL PROBLEMS

In Azerbaijan the issue of organ transplantation is regulated by law "On donation and transplantation of human organs". Article 11 says that state, municipal, private health care structures that are authorized will be able to remove organs from a living person or corpse. First of all, before removing organs from a corpse it is necessary to define brain death. But the law does not define the notion of "brain death". So, brain death is the total and irreversible loss of all brain function and the circumstance under which the donation of vital organs most commonly takes place. Brain death occurs when a person has an irreversible, catastrophic brain injury, which causes total cessation of all brain function (the upper brain structure and brain stem). Brain death is not a coma or persistent vegetative state. Brain death is determined in the hospital by one or more physicians not associated with a transplantation team. When someone is brain dead, it means that the brain is no longer working in any capacity and never will again. Other organs, such as the heart, kidneys or liver, can still work for a short time if the breathing machine is left in place, but when brain death is declared, it means the person has died. Doctors examining the patient will conduct a battery of tests to determine whether any brain activity is present. If all brain activity is absent, the patient is dead.

What is the legal time of death for a brain dead patient? The legal time of death is the date and time that doctors determine that all brain activity has ceased. This is the time that is noted on the patient's death certificate. Brain death is not the same as being in a coma or persistent vegetative state. Brain death is death. A patient who is in a coma or persistent vegetative state typically has some brain stem function (which controls breathing) and possibly other brain function. When a person is brain dead, no part of the brain is functioning any longer.

Although the law permits us to removal organ from corpse, but if we look at the statistics we will see that the amount of this act is zero. Actually removal from corpse is better than living person. Why? because if the living person gives his organ to another person, there is no guarantee that the donor will be healthy man at the end of his life or there will be no disability. We know that, for this reason as article 8 says there must be recipient's consent. It is important. If the recipient does not have consent the removal of organ is criminal procedure. And it is named organ trafficking. Transplant tourism and organ trafficking have pervasive negative effects. Organ trafficking exploits poor individuals who are desperate to make money for survival. Because profit-motivated facilitators negotiate most transactions, donor compensation is often extremely low. For example, kidney donors frequently receive less than one-third of the price that recipients pay for the organ, despite initial promises of higher payment. Furthermore, donors rarely receive adequate health care after the transplant, generating negative health outcomes that impede their ability to work and worsening their financial and physical condition in the long run. [6] As a result, donors rarely succeed in paying off the very debts that often lead them to sell the organ in the first place. [7] International organizations have made more serious efforts to combat human trafficking for organ removal. The UN and Council of Europe have utilized broader human trafficking protocols to address human trafficking for organ removal. The 1990 UN Convention on the Rights of the Child prohibits the "sale of children." Its 2002 Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child adds organ removal to the definition of "sale of children," thus creating the first binding international legal instrument to explicitly prohibit human trafficking for organ removal. [8,9]

"Medical Tourism" is the travel of residents of one country to another country for treatment. There are three important players in the international market for organs: sellers, recipients, and brokers. I will summarize some data on each, but have discussed the existing data in much greater depth elsewhere. The broker arranges a fake passport and forged legal documents that indicate that the person is donating a kidney to a relative, and advises the seller to hide his identity so the Indian health care personnel do not reject the case. c. The Brokers Transplant tourism is a complicated business, requiring nephrologists, nursing staff, blood and tissue labs, surgical teams, passports, visas, air travel, surgical equipment, and getting immigration officials to cooperate. Given these disturbing realities, should we prohibit transplant tourism? Three arguments are commonly deployed against organ sale generally: [10]

Corruption: allowing the sale of organs to go forward will do violence or denigrate our views of how goods (organs, personhood) are properly valued, in that it may "dehumanize society by viewing human beings and their parts as mere commodities."

Crowding Out: allowing the sale of organs will cause individuals who would have donated organs to instead sell them, thus reducing the number of donated organs, or it will cause individuals to refuse to donate at all, leading to an overall reduction in procured

organs. This claim has its roots in behavioral economic work on motivational crowding out, suggesting that contrary to the classical economic model allowing payment for goods may change its social meaning in a way that discourages altruistic giving and ultimately decreases supply.

Coercion: Poor sellers are coerced into selling their organs by brokers or recipients who have no right to propose this, because they have no reasonable economic alternative.

Transplant tourism involves a complex and expensive medical process. Home countries can discourage their citizens from engaging in transplant tourism by making these patients ineligible for insurance coverage relating to an illegal kidney transplant. Transplant tourism is a tragic and increasingly common response to worldwide shortages of organs. Attempting to prohibit transplant tourism also raises a series of difficult regulatory design choices. Along with the work of international societies and institutions and increased attempts to increase the supply of organs in tourists' home countries, will significantly reduce transplant tourism. I want to tell about donor-recipients pairs a bit. In unregulated situations, we tend to see barter only with respect to low price goods of roughly equal value for which it has to set prices. In regulated situations, barter may be used to reduce the level of taxes or the risk of illegality. In these settings, the parties are willing to suffer some market inefficiency in order to escape direct regulation or avoid some prior contractual obligation to a third party. The rise of barter in organ transplantation is a direct consequence of NOTA's prohibition on valuable consideration. Thus a pilot program proposed (but not executed) at the University of Chicago contemplated this sort of transaction with donor-recipient pairs. The proposal suggests how it might be possible to incorporate gains from trade through a system of barter: if donor A is not compatible with his or her family member, recipient A who is in need of an organ, and donor B is not compatible with his or her family member, recipient B who is also in need, then the kidney center would broker an exchange such that, if compatible, donor A gave to recipient B, and donor B gave to recipient A. The double pairings in effect are done without the use of a price mechanism. The simple mechanism has value because the barter sets a unique price that eliminates haggling between the parties, and does so in a setting where the gains to both donor-recipient pairs are large enough to propel the situation forward.

Conclusion. Today, for every country, protection of all human health and life must be first aim. Right to life is the highest right among all rights. It is not casual that, European Convention reflected this issue, and put positive commitments on states. The states should prevent illegal organ transplantation, regulate the law, give every citizen equal rights about transplantation regardless of their sex, social status and etc., provide them social benefit after transplantation, respect human's values, help them for living.

BIBLIOGRAPHY

1. www.who.int.transplantation
2. European Convention on Human Rights 1950
3. www.wncyclopedia.com
4. www.unos.org
5. V.Məmmədov, Beynəlxalq konvensiya təcrübəsi və Bioetika haqqında Azərbaycan Respublikası milli qanunvericiliyinin yaradılması
6. Madhav Goyal et al., Economic and Health Consequences of Selling a Kidney in India, 288 J. Am. Med. Ass'n 1589, 1591 (2002)
7. Imran Sajjad et al., Commercialization of Kidney Transplants: A Systematic Review of Outcomes in Recipients and Donors, 28 Am. J. Nephrology 744, 750 (2008)
8. U.N. Organ Trafficking Report, supra note 15, at 3.
9. UN Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocol
10. I. G. Cohen, "Protecting Patients with Passports: Medical Tourism and the Patient-Protective Argument," Iowa Law Review 95, no. 5 (2010): 1467-1567; I. G. Cohen, "Medical Tourism, Access to Health Care, and Global Justice,"

4. Права и Свободы Человека

Лала Ализада

**Академия Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
магистрант по специальности государственное право**

Резюме. Проблема гарантий реализации и защиты прав и свобод человека и гражданина - одна из важнейших в конституционном праве, и является основным фактором становления и развития демократического, правового, социального государства. Права человека – главная цель любого цивилизованного правового государства, стремящегося обеспечить свободу, благосостояние, достоинство, безопасность людей, избавить их от пагубных последствий дестабилизации общества. Как мы видим, особенно актуальна проблема соблюдения прав человека для современной Азербайджанской Республики, которая строит правовое государство и формирует гражданское общество.

Ключевые слова: права человека, демократия, гуманитарное вмешательство.

Введение. Права человека являются основными правами и свободами, которые, как считается, имеют право все люди: право на жизнь, свободу, свободу мысли и выражения и равное обращение перед законом, среди прочих. Эти права представляют собой права человека или группы по отношению к правительству, а также обязанности человека и государственных органов.

В.В.Лазарев, к примеру, считает, что определение права как нечто принадлежащее человеку, как то, чем он может свободно распоряжаться под защитой государства без чьего-либо вмешательства (такое как; право на отдых, право на благополучие, право на мир и пр.), которое всегда субъективно. В современной юридической науке под правом также понимают общеобязательные социальные нормы, то есть совокупность правил поведения (право в объективном смысле), охраняемых силой государства.

Таким образом, права личности – это, так называемые, субъективные права человека, которые можно просить у государства. В них выражена та мера или норма свободы, которая объективно возможна для личности на конкретном историческом этапе развития. Права личности, как пишет Г.Н.Манов, - «это не потенциальные, а реальные социальные возможности индивида, вытекающие непосредственно из закона». [3]

Такие права приписываются «естественно», что означает, что они не заслужены и не могут быть лишены по признаку расы, вероисповедания, этнической или половой принадлежности. [1] Эти права часто выдвигаются как законные права и защищаются верховенством права. Тем не менее, они отличаются от и до закона и могут быть использованы в качестве стандартов для формулирования или критики как местного, так и международного права. Обычно считается, что поведение правительств и вооруженных сил должно соответствовать этим стандартам.

Различные «основные» права, которые не могут быть нарушены ни при каких обстоятельствах, изложены в международных документах по правам человека, таких как Всеобщая декларация прав человека, Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах и Международный пакт о гражданских и политических правах. Права, установленные этими документами, включают экономические, социальные, культурные, политические и гражданские права.

Хотя права человека не всегда интерпретируются одинаково во всех обществах, эти нормы, тем не менее, образуют общий словарь по правам человека, в котором могут быть сформулированы требования различных культур. Широко распространенная ратификация международных соглашений по правам человека, таких как перечисленные выше, считается доказательством того, что это широко распространенные ценности. Наличие норм в области прав человека налагает определенные требования на правительства и узаконивает жалобы отдельных лиц в тех случаях, когда основные права и свободы не соблюдаются. Такие нормы представляют собой стандарт поведения правительства и управления силой. Они могут использоваться в качестве «универсальных, недискриминационных стандартов» для формулирования или критики закона и выступать в качестве руководящих принципов для надлежащего поведения.

Многие конфликты вызваны неспособностью защитить права человека, а травма, полученная в результате серьезных нарушений прав человека, часто приводит к новым нарушениям прав человека. По мере усиления конфликта ненависть накапливается и затрудняет восстановление мира. Чтобы остановить этот цикл насилия, государства должны разработать политику, направленную на защиту прав человека. Многие считают, что защита прав человека «имеет важное значение для устойчивого достижения трех согласованных глобальных приоритетов- мира, развития и демократии». Таким образом, уважение прав человека стало неотъемлемой частью международного права и внешней политики.

Защита прав человека означает обеспечение того, чтобы люди получали определенную степень достойного, гуманного обращения. Поскольку считается, что политические системы, защищающие права человека, уменьшают угрозу мирового конфликта, все страны заинтересованы в обеспечении уважения прав человека во всем мире. Международное право в области прав человека, законодательство о

гуманитарном вмешательстве и право беженцев защищают право на жизнь и физическую неприкосновенность и пытаются ограничить неограниченную власть государства. Эти законы направлены на сохранение человечества и защиту от всего, что угрожает здоровью людей, экономическому благополучию, социальной стабильности и политическому миру.

Ответственность за защиту прав человека лежит в первую очередь на самих государствах. Однако во многих случаях государственные органы и правительственные чиновники проводят политику, которая нарушает основные права человека. Такие злоупотребления властью со стороны политических лидеров и государственных органов имеют разрушительные последствия, включая геноцид, военные преступления и преступления против человечности. Что можно сделать для защиты прав человека, когда те, кто находится у власти, несут ответственность за нарушения прав человека? Могут ли внешние силы вмешаться, чтобы защитить права человека?

В некоторых случаях осознанная необходимость защиты прав человека и поддержания мира привела к гуманитарному вмешательству. Существуют свидетельства того, что на международном уровне мы движемся к пониманию того, что правительства несут не только негативную обязанность уважать права человека, но и позитивную обязанность защищать эти права, сохранять жизнь и защищать людей от нарушения их прав другими. [4] Многие считают, что обязанности государств вмешиваться должны определяться не близостью, а скорее серьезностью кризиса.

Существует два вида гуманитарного вмешательства с участием военных: одностороннее вмешательство одного государства и коллективное вмешательство группы государств. Поскольку относительно немногие штаты обладают достаточной силой и возможностями для самостоятельного вмешательства, большинство современных вмешательств носят коллективный характер. Некоторые также утверждают, что существует нормативный консенсус, что многостороннее вмешательство является единственной приемлемой формой в настоящее время.

Существует много разногласий по поводу того, когда и в какой степени за пределами страны могут участвовать в таких вмешательствах. В частности, ведутся дебаты об эффективности использования военной силы для защиты прав человека в других странах. Подобные дебаты в основном связаны с напряженностью между государственным суверенитетом и правами людей.

Некоторые защищают принципы государственного суверенитета и невмешательства и утверждают, что другим государствам должно быть разрешено определять свой собственный курс. Они отмечают, что принципы государственного суверенитета и неприменения силы закреплены в Уставе Организации Объединенных Наций, который считается авторитетным источником международного правопорядка.

Этот аргумент предполагает, что разные государства имеют разные концепции справедливости, и международное сосуществование зависит от плюралистической этики, согласно которой каждое государство может отстаивать свою собственную концепцию добра. Среди этой группы есть «глубокий скептицизм в отношении возможностей реализации представлений о всеобщей справедливости». Государства, которые предполагают судить о том, что считается нарушением прав человека в другой стране, вмешиваются в право этой нации на самоопределение. Подозрения также вызваны непоследовательным уважением суверенитета (или прав человека в этом отношении); а именно, постоянные члены Совета Безопасности ООН имеют огромное влияние на применение международных принципов. Кроме того, требование соблюдения какой-либо страной прав человека может вызвать трения и может привести к далеко идущим разногласиям. Таким образом, акты вмешательства могут нарушить межгосударственный порядок и привести к дальнейшему конфликту. Тем самым могут возникнуть еще большие человеческие страдания, если государства откажутся от нормы невмешательства.

Другие отмечают, что гуманитарное вмешательство в принципе не угрожает территориальной целостности и политической независимости государств. Вместо того, чтобы стремиться дестабилизировать целевое государство и вмешиваться в его дела, гуманитарная интервенция направлена на восстановление правопорядка и содействие гуманному обращению с людьми.

Кроме того, люди, отстаивающие этот подход, утверждают, что «только бдительный глаз международного сообщества может обеспечить надлежащее соблюдение международных стандартов в интересах не одного государства или другого, а самих людей».[2] Они утверждают, что массивные нарушения прав человека, такие как геноцид и преступления против человечности, требуют вмешательства, даже если это вызывает некоторую напряженность или разногласия. Некоторые права являются неотъемлемыми и универсальными, и «серьезное отношение к основным правам означает принятие ответственности за их защиту повсюду».

Если своими ужасными действиями государство разрушает жизнь и права своих граждан, оно временно утрачивает свои притязания на легитимность и суверенитет. Тогда за пределами правительств лежит позитивная обязанность принимать меры для защиты прав человека и сохранения жизни. Кроме того, считается, что политические системы, которые защищают права человека, уменьшают угрозу мирового конфликта. Таким образом, вмешательство может быть также оправдано на основании сохранения международной безопасности, содействия справедливости и поддержания международного порядка.

Тем не менее, правительства часто неохотно выделяют военные силы и ресурсы для защиты прав человека в других государствах. Кроме того, применение насилия для прекращения нарушений прав человека ставит моральную дилемму,

поскольку такие меры могут привести к дальнейшей гибели ни в чем не повинных людей. Поэтому крайне важно использовать как можно меньше силы, необходимой для достижения гуманитарных целей, и чтобы вмешательство не приносило больше вреда, чем пользы. Наконец, необходимо обеспечить, чтобы вмешательство было законным и мотивировалось подлинными гуманитарными проблемами. Цели вмешательства должны быть аполитичными и незаинтересованными. Однако, если риски и затраты на вмешательство высоки, маловероятно, что государства вмешаются, если не будут затронуты их собственные интересы.

Результат. Многие отмечают, что для того, чтобы действительно бороться с нарушениями прав человека, мы должны стремиться понять причины, лежащие в основе этих нарушений. Эти причины связаны с недостаточным развитием, экономическим давлением, социальными проблемами и международными условиями. Действительно, корни репрессий, дискриминации и других нарушений прав человека проистекают из более глубоких и более сложных политических, социальных и экономических проблем. Только благодаря пониманию и улучшению этих коренных причин и укреплению как демократии, так и гражданского общества мы можем действительно защищать права человека.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Лазарев В.В. Общая теория права и государства: Учебник. – М.: Юристъ. – 2013. — С. 59.
2. Антонио Кассезе, Права человека в меняющемся мире. (Philadelphia: Temple University Press, 1990), 2.
3. Манов Г. Н. Теория права и государства: Учебник. – М.: Издательство Бек. – 2013. – С. 178.
4. Литтл, «Природа и основа прав человека», Институт мира США.

5. Yaşamaq Hüququ, Onun İnsan Hüquqları Kontekstində Yeri və Müdafiəsi.

Fatimə Bayramova

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət hüququ
ixtisasının I kurs magistrantı**

Xülasə. İnsan hüquqları haqqında müqavilələrin predmeti və məqsədi insanları müdafiə etməkdən ibarətdir. İnsanların yaşamaq hüququ da məhz bu predmetə daxildir. Yaşamaq hüququ insanların ayrılmaz, təbii və ən əsas hüquqlarıdır. Bütün digər hüquqlar yaşamaq hüququndan sonra gəlir. Müasir dövrdə dövlətlər insanların yaşamaq hüququnu müəyyən səviyyədə təmin etməyi öz öhdələrinə götürmüşdürlər ki, Azərbaycan Respublikası da məhz bu dövlətlərdən biridir.

Yaşamaq hüququ dövlətlərin milli qanunvericilikləri ilə deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə müdafiə olunur və bu hüquqa qəsdə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur. Bir çox beynəlxalq aktların ilk maddələrini yaşamaq hüququ təşkil edir ki, bu da bu hüququn fundamental təbiəti ilə bağlıdır.

Heç bir əsas insanların həyatdan məhrum edilmələrinə səbəb ola bilməz. Buna görə də əksər dövlətlərin qanunvericilikləri, o cümlədən beynəlxalq müqavilələrdə ölüm cəzası qadağan edilir.

Açar sözlər: yaşamaq hüququ, insan hüquqları, konvensiya, ölüm cəzası, evtanaziya, abort, cinayət, müdafiə.

Giriş. Yaşamaq hüququ insanın ayrılmaz və təbii hüquqlarından ən mühümüdür və bütün qorunan hüquqlar içərisində ən əhəmiyyətliyədir. O, bütün digər hüquqlar üçün əsas şərtidir. Məhz “İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasında təsbit olunmuş ilk hüquq da budur. Bu hüquqa qəsd olunması, bütün digər hüquqları da əhəmiyyətsiz hala salır. Yaşamaq hüququn əsas mahiyyəti onunla bağlıdır ki, bu hüququn qorunmasından geri çəkilmək mümkün deyil. Hətta müharibə və ya xalqın müqəddəratının təhlükədə olduğu digər fəvqəladə hallar zamanı belə bu hüquq pozula bilməz. Lakin qanuni müharibə əməliyyatları nəticəsində ölüm halları istisnadır.

Yaşamaq hüququ sadəcə “İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasında deyil, digər bir sıra mühüm konvensiya və sazişlərdə də təsbit olunmuşdur. İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 3-cü maddəsində, "Mülki və siyasi hüquqlar haqqında" Beynəlxalq Paktın 6-cı maddəsində, İnsan Hüquqları üzrə Amerikaarası Konvensiyanın 4-cü maddəsində, İnsan və Xalqların hüquqlarına dair Afrika Xartiyasının 4-cü maddəsində yaşamaq hüququ öz təsbitini tapmışdır [1].

A. Yaşamaq hüququnun beynəlxalq və milli qanunvericilikdə müdafiəsi

İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 3-cü maddəsində deyilir ki, hər bir insan yaşamaq, azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququna malikdir.

“İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 2-ci maddəsində bəyan edilir ki, hər kəsin yaşamaq hüququ qanunla qorunur. Heç kəs qanunla ölüm cəzası nəzərdə tutulmuş cinayət törətməyə görə, məhkəmə tərəfindən çıxarılmış belə hökmün icrasından başqa, həyatından məhrum edilə bilməz [2, maddə 2]. Göründüyü kimi, Konvensiyaya əsasən, həm “hər kəsin yaşamaq hüququ qanunla qorunmalıdır”, həm də dövlət tərəfindən ölümcül güc tətbiq edilməsi “mütləq zərurət” təşkil etməlidir. Konvensiya ölüm cəzasını qadağan etmir, lakin qanun insanları “mütləq zəruri” olmayan ölümdən qorumalıdır. İnsanların ölümü ilə nəticələnən müəyyən hərəkətlər bu maddənin pozulması hesab edilə bilməz. Lakin bu hərəkətlər 2-ci maddədə dəqiq müəyyən edilmiş məqsədlər üçün həyata keçirilməlidir. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, Konvensiyanın 2-ci maddəsi konkret olaraq hansı hallarda qəsdən adam öldürməyə icazə verildiyini müəyyən etmir, sadəcə “güç tətbiq edilməsinə” icazə verildiyi halları müəyyən edir ki, bu da əvvəlcədən birbaşa niyyət olmadan həyatdan məhrum etmə ilə nəticələnmə bilər. Lakin Konvensiyada nəzərdə tutulmuş məqsədlər üçün dövlət rəsmiləri tərəfindən qəsdən adam öldürmə də 2-ci paraqrafın tənzimləmə sferasına daxil ola bilər.

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda ölüm cəzasının ləğvi nəzərdə tutulmayıb, lakin 6-cı maddədə də bu cür hökmün çıxarılmasına qoyulan bir sıra məhdudiyətlər var. Məsələn, yaşı 18-dən az olan şəxslər və hamilə qadınlar bəzəsində bu cür hökmləri icra etməyi qadağan edən məhdudiyətlər. Paktın 6-cı maddənin 2-ci bəndində istifadə olunan «ölüm cəzasını ləğv etməyən ölkələrdə» sözlərini ölüm cəzasının tətbiqini qadağan etmə kimi şərh etmək olar. Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2-ci Fakultativ Protokolu və Konvensiyanın 6 sayılı Protokolu beynəlxalq hüquqda ilk sənəddir ki, ölüm cəzasının ləğvini hüquqi öhdəliyə çevirdi.

Konvensiyanın 2-ci maddəsinin əsas məqsədi fərdləri qanunsuz həyatdan məhrum edilmədən qorumaqdır. Yaşamaq hüququ heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan hər kəsin malik olduğu hüquqdur. 2-ci maddənin 1-ci bəndinin mətni pozitiv, neqativ və prosedur öhdəliklərini ehtiva edir. Neqativ öhdəlik tələb edir ki, dövlətlər insanı həyatdan qanunsuz məhrum etməkdən çəkinsinlər. Pozitiv öhdəliklər belə bir tələblə bağlıdır ki, dövlətlər yurisdiksiyaları altında olan şəxslərin həyatlarını qorumaq üçün pozitiv tədbirlər görsünlər. Prosedur öhdəliyi (onu həm də pozitiv öhdəlik kimi təsvir etmək olar) istər dövlət nümayəndəsi, istərsə də özəl şəxs tərəfindən güc tətbiqi nəticəsində insanın öldüyü bütün hallarda səmərəli rəsmi araşdırma həyata keçirmək vəzifəsindən ibarətdir.

Bu tələblərə cavab vermək üçün dövlət orqanları digər insanları qanunsuz olaraq öldürmüş şəxsləri cəzalandırmaq üçün müvafiq tədbirlər görməlidirlər; yaşamaq hüququ qanunsuz adam öldürmə hərəkətlərinin cəzasız qalması ilə bir araya sığmır. Bunların həyata keçirilməsi üçün dövlət təkcə şikayət etmək imkanının və araşdırma prosedurunun

çatımlı olmasını yox, həm də səmərəli cinayət mühakimə icraatı sisteminin mövcudluğunu təmin etməlidir [3].

Yaşamaq hüququ ilə bağlı McCann Birləşmiş Krallığa qarşı işinə nəzər salsaq görürük ki, bu işdə şikayətçilər xüsusilə iddia edirdilər ki, terrorçuluqda şübhəli olan üç nəfərin öldürülməsi məqsədli xarakter daşıyırdı. Bu məsələ ilə bağlı Məhkəmə bildirir ki, həmin üç nəfərin öldürülməsinin əvvəlcədən müəyyən olunmuş plan əsasında olduğu qənaətinə gəlmək üçün əsaslı sübutlar təqdim edilməlidir, hansını ki, şikayətçilər təqdim etməmişdilər. Deməli, 2-ci maddənin qəsdən pozulduğu iddiası ilə əlaqədar sübutetmə yükü şikayətçinin üzərindədir. Həmin şikayətin qəbul olunması üçün “əsaslı sübutlar” təqdim edilməlidir.

Dövlətlər üçün ən birinci öhdəlik budur ki, milli qanunvericiliyində həm adam öldürməni cinayət kimi qiymətləndirsin, həm də ki, müxtəlif şəraitlərdə törədilə biləcək adam öldürmələr nəzərə alınaraq bunlara qarşı preventiv tənzimləmələr nəzərdə tutsun. Bu hal xüsusən, dövlət rəsmiləri tərəfindən törədilmə hallarına aiddir, məsələn, müharibə zamanı mülki əhaliyə qarşı silah tətbiqinin yolverilməzliyi və buna əl atanların cəzalandırılması kimi. Habelə bu məqamda, sadəcə əməli qadağan etməklə kifayətlənməməli, effektiv istintaq tədbirləri də nəzərdə tutulmalıdır. Effektiv istintaq bütün hallarda aparılmalıdır, həm dövlət nümayəndələrinin qarışdığı ölüm hadisələrinə, həm də digər səbəblərə görə (mülki şəxslər tərəfindən) meydana gəlmiş ölüm hallarında. Hər hansı şikayət olmasa belə. İstintaq tez bir müddətdə başlamalı, cəld və əqləbatan sürətlə aparılmalıdır. Dövlətlərin bir digər pozitiv öhdəliyi, müdafiə üçün dövlətə müraciət edənləri qorumaqdır. Əgər müdafiə istəyən şəxsin həyatı üzərində real inandırıcı təhlükə varsa, dövlətin preventiv əməliyyat tədbirləri görmə kimi pozitiv öhdəliyi var. Bu öhdəliyin yaranması üçün ərizəçi sadəcə göstərməlidir ki, dövlət orqanları həyata qarşı real və birbaşa təhlükənin mövcud olduğunu bildikləri ya da bilməli olduqları halda, təhlükənin qarşısını almaq üçün onlardan əsaslı olaraq gözlənilən lazımı tədbirləri görməyiblər [4, s.74].

Azərbaycan Respublikasında yaşamaq hüququ konstitusion hüquqlardan biridir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 27-ci maddəsi yaşamaq hüququna həsr olunub. Dövlətə silahlı basqın zamanı düşmən əsgərlərinin öldürülməsi, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmünə əsasən ölüm cəzasının tətbiqi və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallar istisna olmaqla, hər bir şəxsin yaşamaq hüququnun toxunulmazlığı qeyd olunur və müstəsna cəza tədbiri kimi ölüm cəzası, tam ləğv edilənədək, yalnız dövlətə, insan həyatına və sağlamlığına qarşı xüsusilə ağır cinayətlərə görə qanunla müəyyən edilə bilər [5, maddə 27]. Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ölüm cəzasını tam ləğv etmir və onun tətbiq edilməsi üçün müstəsna hallar nəzərdə tutur.

Bu hüquq müxtəlif qanunvericilik aktlarında müxtəlif normalarla müdafiə olunur. Məsələn, cinayət qanunvericiliyində cəzalar vasitəsilə. Azərbaycan Respublikasında yaşamaq hüququna qəsd edilməsi ilə əlaqədar Cinayət Məcəlləsində bir sıra maddələr təsbit olunmuşdur: 120-125-ci maddələr insanın həyatı əleyhinə törədilən cinayətlərə görə sanksiyalar nəzərdə tutur. Yalnız zəruri müdafiə, son zərurət, cinayətkarın yaxalanması və

tutulması, həbsdə olanın həbs yerindən qaçmasının qarşısının alınması, dövlətə qarşı qiyamın yatırılması və ya dövlət çevrilişinin qarşısının alınması, ölkəyə silahlı basqın edilməsi hallarında şəxs cinayət məsuliyyətindən azad oluna bilər.

B. Evtanaziya, abort və yaşamaq hüququ

Yaşamaq hüququ ilə bağlı digər bir məsələ də evtanaziya. Evtanaziya, yəni xəstənin xahişi ilə onun ölümünü hər hansı vasitə, yaxud hərəkətlə tezləşdirmə və ya onun həyatının davam etməsinə kömək edən süni tədbirləri dayandırmadır. Bu tipli işlərdə əsas məsələ həyatı dəstəkləyən cihazın ayrılmasına icazə verən üzv dövlətlərin qanunvericiliyinin müvafiq insanın yaşamaq hüququnu təmin edib etməməsidir. Lakin bu kimi məsələlərlə bağlı hələ ki presedent mövcud deyil. Evtanaziya ilə əlaqədar işlərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi dövlətlərə geniş mülahizə sərbəstliyi verir.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə evtanaziya yaşamaq hüququna qəsd hesab edilir və qanunla qadağandır. Xəstəni bilərəkdən evtanaziya meyl etdirən və ya evtanaziya edən şəxs qanunvericilikdə müəyyən edilmiş edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyır. Belə bir məsuliyyət Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 135-ci maddəsi ilə müəyyən edilir [6, s.141].

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində abortla əlaqədar olan şikayətçilər sadəcə Konvensiyanın 2-ci maddəsi ilə deyil, həm də 8-ci və 6-cı maddə ilə iddia irəli sürmüşlər. Məsələn, Brüggemann və Scheuten Almaniya qarşı işində şəxs iddia edir ki, Konvensiyanın 8-ci maddəsinə görə o, abort edib-etməməsi barədə sərbəst qərar vermə hüququna malikdir. Lakin Komissiya hesab etmişdir ki, 8-ci maddənin 1-ci paragrafı hamiləliyin və ona xitam verilməsinin yalnız ananın şəxsi həyatına aid olması kimi şərh edilməməlidir. Buna baxmayaraq həmin məsələ 2-ci maddə nöqtəyi nəzərindən tədqiq edilməmişdir.

Dövlətlər həbsxanalarda saxlanılan şəxslərin həyatını qorumaq üçün zəruri addımlar atmalıdır.

2006-cı ildə gedən Renold Fransaya qarşı məhkəmə işində Konvensiyanın 2-ci maddəsinin pozulduğu məhkəmə tərəfindən aşkarlanmışdır. Elen Renold öz şikayətində qardaşının həyatını qorumaq üçün Fransa hakimiyyət orqanlarının heç birinin lazımi tədbiri görmədiyini bildirmişdi. Qeyd edək ki, barəsində həbs qəti imkan tədbiri görüldükdən sonra o, 2000-ci ilin iyul ayında Bois-d'Arcy həbsxanasının kamerasında özünü asaraq intihar etmişdi. Bundan əlavə, Məhkəmə ciddi ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən və intihar etmək riski olan məhbusların saxlanma şəraitlərindən asılı olaraq xüsusi tədbirlərə ehtiyac duyduqlarını xatırlatmışdır [7, s.6].

Dövlətlər fərdlərin sağlamlığını qorumaq və istənilən ətraf mühit təhlükəsinin qarşısını almaq məqsədilə zəruri addımlar atmalıdır.

2008-ci ildə Məhkəmə Budayeva və başqaları Rusiyaya qarşı olan işdə Konvensiyanın 2-ci maddəsinin pozulduğunu aşkar etmişdi. Altı ərizəçi Kabardin-

Balkariya Respublikası (Rusiya) ərazisində olan və Elbrus dağına bitişik dağlıq ərazidə yerləşən Tırnauz şəhərində yaşayırdılar. Bu ərazidə torpaq sürüşmələri 1937-ci ildən etibarən hər il, xüsusilə də yay dövründə, qeydə alınmaqdadır. 2000-ci ilin iyul ayında Tırnauz şəhərini məhv etmiş irimiqyaslı torpaq sürüşməsi baş vermişdi. Ərizəçilərin əsas ittihamı sürüşmənin baş verəcəyi ehtimalının böyük olması haqda yerli əhalinin Rusiya hakimiyyət orqanları tərəfindən xəbərdar edilməməsi, evakuasiya və təcili yardım tədbirlərinin, fəlakətdən sonra isə məhkəmə istintaqının həyata keçirilməməsi olmuşdu.

Nəticə. Nəticə olaraq qeyd etməliyik ki, yaşamaq hüququ Konvensiyanın ən fundamental müddəalarından biri kimi çıxış edir və sülh dövründə bu hüquqdan heç bir geriçəkilməni nəzərdə tutmur. İnsanların ən ali, təbii və ayrılmaz hüququ olduğu üçün dövlət tərəfindən müəyyən edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq mövcuddur. Lakin bu hüququn müdafiəsi dövlətlər tərəfindən yüksək səviyyədə müdafiə edilməlidir. Yalnız mütləq zərurət olduğu hallarda insanların həyatdan məhrum edilməsi məsuliyyətə səbəb olmur.

İnsan həyatı ən ali dəyər olduğundan heç bir hal ölüm cəzasının tətbiqinə əsas verə bilməz. Buna görə də ölüm cəzası mütləq şəkildə ləğv edilməlidir. Abort haqqında müxtəlif qanunlar doğulmamış uşağı Konvensiyanın 2-ci maddəsi ilə təminat altına alınan “şəxs” kimi hesab etmir və əgər doğulmamış uşağın yaşamaq hüququ varsa, bu ananın hüquqları çərçivəsi ilə məhdudlaşır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Dr. Vahid Ömərrov. Yaşamaq hüququ. Səs qəzeti. 2015
<http://sesqazeti.az/news/kivdf/497243.html>
2. “İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyası
3. <http://academy-justice.gov.az/madde2/e1.pdf>
4. Dr. Fərhad Mehdiyev. Nəzəriyyə və Təcrübədə İnsan Hüquqları. Bakı-2013
5. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası
6. İlqar Cəfərov. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının şərh. “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı. Bakı-2010
7. Avropa Şurası. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası. Hüquq və azadlıqlar praktikada. Pedaqoji vəsait.
https://www.echr.coe.int/Documents/Pub_coe_Teaching_resources_AZE.pdf

6. Дискриминация Как Нарушение Прав Человека

Кенюль Джафарова

Академия Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
магистрант по специальности государственное право

Резюме. Дискриминация противоречит самым фундаментальным ценностям современного общества. Фактически, это угроза демократии, которая основана на идее общества, в котором произвольные иерархии и предпочтения, основанные, например, на полу, этническом происхождении и богатстве, были устранены с целью достижения равенства. Демократия признает ценность и равные права всех, и равенство запрещает дискриминацию, которая также является краеугольным камнем прав человека.

Ключевые слова : Дискриминация, нарушение прав человека, демократия.

Введение. Как показывают исторические данные, ни одно общество или нация не были защищены от дискриминации как жертвы, так и жертвы. Современные формы дискриминации восходят к тому времени, когда европейские колонизаторы проникли и преобразовали ранее изолированные общества и народы. К наиболее крайним формам дискриминационной практики относятся геноцид, рабство, законодательная дискриминация (например, апартеид), дискриминационные иммиграционные законы и лишение гражданских прав. Менее экстремальные формы предубеждений и дискриминации, но, тем не менее, широко распространенные и угнетающие, включают социальную изоляцию на институциональном уровне (например, в школах и больницах) и более тонкие формы, практикуемые средствами массовой информации. Некоторые группы, по видимому, страдают от более устойчивых форм дискриминации, таких как евреи (как в случае антисемитизма) и рома (они же цыгане), независимо от времени и места.

Дискриминация, приносит значение несправедливого отношения к человеку или группе на основе предубеждений и предвзятости. Это может привести к таким эмоциям, как разочарование и гнев. У людей это легкая или серьезная форма страдания, часто с гневом по этому поводу, в частности, если применимо, гнев на человека или людей, которые его вызвали. В этом эссе рассматриваются причины и последствия дискриминации в ее различных формах для человека, общества или нации [1].

Наш мир всегда сталкивался с проблемой дискриминации. Это одна из самых обсуждаемых тем в наше время и на протяжении всей истории. Во всех странах, скорее всего, существует по крайней мере один тип дискриминации, который затрагивает разные группы людей. Определение дискриминации - это отказ в возможности или равных правах для определенной группы людей, которые могут различаться по таким признакам, как их религия, цвет кожи или пол. Дискриминацию можно спутать с другими терминами, такими как предрассудки и стереотипы. Стереотипы - это образы, которые хранятся в нашем сознании в отношении определенных расовых или культурных групп, независимо от того, являются ли эти изображения истинными или ложными. Происхождение стереотипов - предубеждение. Предубежденное отношение возникает, когда мы предрекать человека, хорошего или плохого, на основании того, что стереотипы, связанные с предубежденным человеком или группой, являются правдой. Дискриминация представляет собой комбинацию упомянутых выше терминов, но включает в себя фактическое действие с несправедливым обращением, направляя действие на человека или группу. Предрассудки и дискриминация происходят не только по расовому признаку, но и по признаку пола, религии, культуры и географического происхождения. Помните, что предубеждение является результатом отношения, а дискриминация - результатом действия. Направление действия на человека или группу. Предрассудки и дискриминация происходят не только по расовому признаку, но и по признаку пола, религии, культуры и географического происхождения. Помните, что предубеждение является результатом отношения, а дискриминация - результатом действия. Направление действия на человека или группу. Предрассудки и дискриминация происходят не только по расовому признаку, но и по признаку пола, религии, культуры и географического происхождения. Помните, что предубеждение является результатом отношения, а дискриминация - результатом действия [3].

Что касается первопричины, то дискриминация, по-видимому, не является явным принятием какой-либо теории причинно-следственной связи, но эта дискриминация часто вызывает цепную реакцию недостатков. Например, следует отметить, что существует также связь между дискриминацией и социальной дистанцией, поскольку обычно психологически легче различать людей, с которыми никто не знаком.

Хотя не существует широкого согласия относительно «причины» дискриминации, существует консенсус в отношении того, что они представляют собой усвоенное поведение. Интернализация дискриминации начинается с родителей, а затем с учителей - групп, в первую очередь формирующих отношения у детей. Средства массовой информации и социальные институты укрепляют дискриминационные установки, придавая им социальную легитимность, поскольку дискриминация изучается. В лучшем случае можно уменьшить дискриминацию. Общество чаще всего обращается к образованию и законодательству для смягчения

дискриминации - по причинам, которые до сих пор не известны, одного лишь межгруппового контакта недостаточно для уменьшения дискриминации. С одной стороны, многокультурное образование, будь то прямое или косвенное, составляет основу образовательных усилий по ликвидации дискриминации. С другой стороны, акцент на гражданских правах, просвещенная иммиграционная политика и мандаты для найма квот являются краеугольным камнем правовых подходов к смягчению последствий дискриминации. Самая недооцененная область в решении проблем дискриминации заключается в паутине тесных отношений, где можно развивать и укреплять подлинные чувства любви.

Дискриминация приводит к огромным последствиям в психологической, социальной, политической и экономической областях. Независимо от того, намерены они или нет, последствия усугубляются утратой самооценки, ощущением отчужденности от общества в целом, политическим лишением прав и экономическим неравенством. Предвзвешенные и военные действия на этнической почве представляют собой серьезную опасность для мира как внутри страны, так и между народами ». Как следствие, появление нового глобального морального порядка все чаще обеспечивает рычаги противодействия последствиям предвзвешенности и дискриминации. Хотя многие согласны с тем, что различные международные инструменты для защиты людей от предвзвешенности и дискриминации все еще не соблюдаются и даже не применяются повсеместно, очевидно, что новое международное сознание действительно возникает и фактически усиливается [4].

Последствия дискриминации в обществе отражаются на расе, религии и инвалидности дискриминации. Одной из основных причин насилия является расовая дискриминация. Это легко найти доказательства из голливудских фильмов. Чернокорые всегда сражаются с белыми, потому что их дискриминируют. Сейчас в Австралии аборигены подвергаются дискриминации. Многие люди не понимают их культуру, поэтому австралиец смотрит на этих людей свысока. Кроме того, дискриминация религии может поставить под угрозу мир во всем мире. У разных религий разные боги, и число верующих огромно. Однажды вспыхнет конфликт между различными религиями, который может легко вызвать мировую войну. Дискриминация заключается в исключении и подчинении, и она эффективно передает явное сообщение о различии и неполноценности жертвы - унижении.

Исследования, проведенные в области расовой дискриминации, также являются прямым доказательством этого унижительного характера дискриминации, поскольку было установлено, что опыт расизма и расовой дискриминации имеет прямое отношение к психологическому благополучию людей, которые пострадали от этнической дискриминации. Было обнаружено, что такой опыт усиливает симптомы, связанные с тревогой и депрессией. Нет оснований полагать, что это не будет применяться и в отношении других оснований.

Жертвы дискриминации справляются с этим опытом различными способами. В ответ на опыт дискриминации жертвы часто - сознательно или неосознанно - разрабатывают стратегию выживания. Некоторые занимаются тем, что можно назвать отрицанием дискриминации. Они могут объяснить инцидент другими терминами, чем дискриминация, или даже полагать, что дискриминационные рамки были законными, обвиняя себя в том, что произошло. Одной из наиболее типичных стратегий выживания является избегание, при котором человек стремится «добровольно» избегать ситуаций, в которых вероятность того, что его дискриминируют, особенно высока, посредством добровольных ограничений. С точки зрения общества это, однако, нежелательная стратегия, поскольку уменьшенные социальные контакты разрушают возможность интеграции уязвимых групп в общее общество. Дискриминация ведет к разобщенности, которая приводит к распаду общества через раздоры и войны. Мир во всем мире ускользнет от нас, в то время как дискриминация по-прежнему наносит ущерб коллективной жизни человечества [2].

Дискриминация создает угрозу не только для общества, но и для человека, который подвергается такому неблагоприятному обращению, как прямое отрицание равной ценности жертвы. Это нарушение личности человека. Последствия дискриминации соответствуют тяжести преступления, причинно-следственной связи с отчуждением, изоляцией, радикализацией и снижением психологического благополучия.

Результат. Следовательно, дискриминация неправильна, потому что она эгоистична. Дискриминация во всем мире сегодня происходит во многих крайностях. От одной крайности к другой, это в любом случае неправильно. Дискриминация происходит во всем мире, сегодня по многим причинам. Во-первых, потому что родители научили своих детей верить и думать так, как они. Единственное, что мы можем с этим поделать, - это воспитывать наших детей, чтобы они не дискриминировали других. Это может привести к усилению напряженности и борьбе между людьми и группами. Подводя итог, дискриминация может вызвать много проблем. Правительство должно создать законы, чтобы избежать этого, и общество должно также создать некоторые организации, программы или сообщества, чтобы помочь создать лучшее плато - избавление от дискриминации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1) А. В. Микляева.//Возрастная дискриминация как социально-психологический феномен.Речь, 2009 г.
- 2) В. Плотников.//Методика дискриминации свойств понятий .//М.,2001
- 3) Попов Л.Л. Административное право. – М., 2005.
- 4) Кристиан Хенрард .//Индивидуальные права человека, права меньшинств и право на самоопределение.

7. Azərbaycan Respublikasında İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi Mexanizminin Tərkib Hissəsi kimi Yuvenal Ədliyyənin Rolu və Məqsədləri

Cəmilə Rzayeva

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət hüququ ixtisası üzrə magistr tələbəsi**

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan Respublikasında yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün ədalət mühakimə sisteminin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üçün zəruri olan aspektlər araşdırılır. Xüsusilə, ölkə üçün aktual olan Yuvenal ədliyyə sistemi üçün zəruri olan bəzi ünsürlərin xarici ölkələrlə müqayisəli təhlili aparılır. Məqalədə yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün ayrıca məhkəmələrin yaradılması və bu institutun təşkili xüsusiyyətləri araşdırılır.

Açar sözlər: uşaq hüquqları, yuvenal ədliyyə sistemi, yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün məhkəmələr, yuvenal ədliyyə sistemi üzrə islahatlar

Giriş. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin 6-cı bəndində qeyd olunur ki, uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir.

Yuvenal ədliyyə sistemi dedikdə, həm yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün ədalət mühakiməsi sistemi, həm də sosial xidmətləri həyata keçirən sosial institutların məcmuəsidir. Yetkinlik yaşına çatmayanlara dair ədalət mühakiməsi uşağın öz hərəkətlərinin mahiyyəti və nəticələrini anlamasına, uşağın sosial adaptasiyasına, yetkinlik yaşına çatmışlardan əsaslı fərqlənən mühakimə sisteminin yaradılmasına və imkan daxilində azadlıqdan məhrum etmə kimi sərt sanksiyaların əvəzinə daha konstruktiv olan ictimai təsir vasitələrinə yönəlmiş tədbirlərin tətbiqinə yönəlməlidir. Yuxarıda sadalanan məqsədlərə nail olmaq üçün Respublikamızda yuvenal ədliyyə sisteminin inkişaf etdirilməsi çox vacibdir. Yuvenal ədliyyə konsepsiyasının formalaşdırılması uşaq hüquqlarının qorunması ilə bağlı Beynəlxalq humanitar hüququn tələbləri ilə əlaqədardır.(3, s.4-5)

Yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün ədalət mühakiməsinin vacibliyi beynəlxalq prinsiplər və dünyanın bir sıra qabaqcıl ölkələrində yuvenal ədliyyə sisteminin inkişaf tendensiyaları ilə bağlıdır. BMT-nin Azadlıqdan məhrum edilmiş yetkinlik yaşına çatmayanların müdafiəsinə dair Qaydalarında (1990) “ yetkinlik yaşına çatmayanlara dair müstəqil ədalət mühakiməsinin yaradılmasını” nəzərdə tutur. Həmçinin, BMT-nin yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər arasında cinayətkarlığın qarşısının alınmasına dair Təlimatları (Ər-Riyad Təlimatları) üzv dövlətlərə gənclərin hüquqlarının qorunması məqsədilə xüsusi qanunların qəbul edilməsini tövsiyyə etmişdir. (4, s.2)

Dövlətlərin yetkinlik yaşına çatmayan qanun pozucuları ilə məşğul olmaq üçün xüsusi Yuvenal ədliyyə sistemini, o cümlədən Yuvenal məhkəmələr təsis etmək öhdəlikləri vardır. Yuvenal ədliyyə sistemi özünəməxsusluğu səbəbindən prosessual təhlükəsizlik tədbirlərinə xüsusi önəm verir, çünki Yuvenal ədliyyə uşağın ən üstün maraqlarını qorumalı və onların eşidilmək hüququna hörmət edilməsini və sosial inteqrasiyasını təmin etməlidir. Yuvenal ədliyyə sistemini yaratmaq üçün ədalət mühakiməsini tənzimləyən bir çox beynəlxalq hüquq qaydalarından irəli gələn öhdəliklərini həyata keçirmək üçün dövlətlərdən milli səviyyədə xüsusi qanunlar və qaydalar qəbul etmək tələb olunur.(7, s.95)

Ölkəmizdə Yuvenal ədliyyə sisteminin formalaşdırılması üçün ona daxil ola bilən aşağıdakı dövlət qurum və təşkilatlarının yaradılması və mövcud olanların təkmilləşdirilməsi olduqca vacibdir:

- a) Yuvenal məhkəmələr;
- b) İxtisaslaşmış ədliyyə, daxili işlər, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət, sosial müdafiə, sosial xidmətlər, dövlət məşğulluq xidməti, gənclərlə bağlı siyasətin həyata keçirilməsi üzrə dövlət orqanları;
- c) Tərbiyə müəssisələri və cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün nəzərdə tutulan ixtisaslaşmış penitensiar müəssisələr.
- d) Uşaq ombudsmanı və uşaqların hüquqlarının müdafiəsi üzrə səlahiyyətləndirilmiş digər şəxslər;

Ölkəmizdə Yuvenal ədliyyə sisteminin formalaşdırılması üçün bu sahədə müsbət təcrübəsi olan ölkələrin praktikasından yararlanmaq olduqca vacibdir.

Nümunə kimi İtaliya Respublikasında qurulan Yuvenal ədliyyə sistemini göstərmək olar. İtaliyada və bir sıra başqa ölkələrdə, yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün ayrıca məhkəmələr yaradılır. Bu məhkəmələr sırf yetkinlik yaşına çatmayanların işlərinə baxan ixtisalaşdırılmış hakimlərdən və onlara kömək edən məhkəmə qiymətləndiricilərindən ibarətdir. Məhkəmə qiymətləndiriciləri mütəmadi olaraq, psixologiya, kriminologiya, sosiologiya, psixiatriya və s. sahələrdə uşaq və yeniyetmələrlə işləmək üçün peşəkarcasına məşğul olan mütəxəssislər arasından seçilir. Adətən məhkəmə qiymətləndiricilərinin tərkibi iki-üç ildən bir dəyişdirilir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq, ölkəmizdə Yuvenal məhkəmələr yaradılarkən aşağıdakı əsarlara dayanaraq yaradılmalıdır:

1. Ümumiyyətlə, uşaq inkişafını davam etdirməkdə olan bir varlıqdır. Bu nöqtəyi nəzərdən ona bir yetişgin kimi davranmaq və törətdiyi əmələ görə bütünlüklə cəzalandırmaq yanlış olar.
2. Uşaqlar yaşlı cinayətkarlara görə daha asan rehabilitə edilə bilinir. Ədalətin də məqsədi, onu cəzalandırmaqdan çox tərbiyələndirmək, islah etmək, rehabilitasiya tədbirlərinə tabe etdirməkdir.

3. Uşaqlar haqqındakı qərar verərkən, uşağın ailə vəziyyəti və şəxsi xüsusiyyətləri diqqətə alınaraq verilməlidir.
4. Yetkinlik yaşına çatmayanların mühakimə sistemində, yaşlı cinayətkarların tabe olduğu qatı, qarışıq, cəzalandırıcı çətin prosedurlardan uzaq durulmalıdır.
5. Uşaq məhkəmələrində sosial xidmət ekspertinin olması vacibdir. Sosial xidmət eksperti uşaqları psixoloji cəhətdən məhkəmə prosesinə hazırlamalı və məhkəmə prosesi ilə əlaqədar bilgi verməlidir. Sosial xidmət ekspertlərinin uşaqların məhkəmə prosesinə hazırlanması və uşaqların ifadələrinin alınması sırasında prosesdə iştirak etməsi hakim və uşaq arasındakı dialoqun daha asan təmin edilməsinə rolü böyük ola bilər. (5, s.17-19)

Azərbaycanda Yuvenal ədliyyə sisteminin formalaşdırılması prosesində bir sıra beynəlxalq sənədlərdəki göstərişlərin nəzərə alınması vacibdir. Beynəlxalq Cəza Reformu Platformu 10 maddəlik bir uşaq ədalət mexanizmi palni hazırlamışdır. Bu plan dünya gənəliində yetkinlik yaşına çatmayanların mühakimə sistemləri içərisindəki şiddəti azaltmaya istiqamətləndirilmişdir.

Mövcud hüquq sistemimizdə hüquq pozuntusuna yol verən yetkinlik yaşına çatmayanlarla bağlı müddəalara Cinayət Məcəlləsində, Cinayət-Prosessual Məcəlləsində və digər normativ aktlarda rast gəlmək olar. Amma bu müddəalar kifayət etmir. Ölkəmizdə Yuvenal Ədliyyə sisteminin inkişaf etdirilməsi üçün bir çox iş görülməlidir. Bu hüquq pozuntusuna yol verən uşaqların hüquqlarını səmərəli formada müdafiə etməyə və onların tərbiyə xarakterli alternativ tədbirlərə yönəldilməsinə imkan yaradacaq. Ölkəmizdə Yuvenal Ədliyyə sahəsində ən vacib problemlərdən biri də uşaqların hüquqlarının müdafiəsi üzrə ixtisaslaşmış vəkllər yoxdur. Bundan başqa, daha vacibi ixtisaslaşmış məhkəmələr mövcud deyil, uşaq müdafiə sistemi effektiv formada deyil. Qeyd olunan üç əsas məsələ uşaqların tərbiyəvi xarakterli tədbirlərə yönəldilməsi işi ilə birbaşa bağlıdır. Uşaq müdafiə sisteminin effektiv formada olmaması isə ən böyük problem yaradan məsələdir. Hüquq pozuntusuna yol verən uşaqlarla işləyən mərkəzlərin və əməkdaşların olmaması böyük çətinliklər yaradır.

Nəticə. Hal-hazırda ən aktual məsələlərdən biri uşaqlarla səmərəli iş aparılacaq Yuvenal Məhkəmənin yaradılmasıdır. Məhkəmələrdə sırf uşaqların işlərinə baxan ixtisaslaşmış hakimlər olarsa, uşaqların işinə düzgün baxılmasına, onların durumunun qiymətləndirilməsinə, beynəlxalq standartlara uyğun alternativ tədbirlərin tətbiqinə imkan yaranar.

İctimai həyatın bu vacib sahəsində islahatın aparılmasında mümkün olan addımlardan biri də Yuvenal Ədliyyə və Yuvenal Ədliyyənin administrasiyasında orqanlar haqqında yeni qanunun tətbiq edilməsidir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cinayət işlərində həbsə qədər, həbsə qədər, həbs zamanı, məhkəməyə qədər, məhkəmə zamanı və saxlanma zamanı proseduralardan başlayaraq bütün prosedurların müəyyən edilməsini təmin edəcək və eyni zamanda xüsusi psixo-sosial reabilitasiya və cəmiyyətə yenidən

intqerasiya, önləyici və ya profilaktik tədbirlərin geniş yer tutduğu belə ayrıca qanuna ehtiyac vardır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, maddə 17. Bakı: Qanun 2019.
2. Şükürov N. “Yetkinlik yaşına çatmayanların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində Yüvenal Ədliyyənin rolu və onun təkmilləşdirilməsi” Monoqrafiya. Bakı. 2017. 67 s
3. Борисевич Г.Я., Соболева Л.А. О необходимости внедрения элементов ювенальной юстиции в правоприменительную практику России // Вестник Пермского университета. 2017. № 8 (13).
4. Карнозова Л.М., Максудов Р.Р. Практические инициативы по созданию элементов ювенальной юстиции в России: идеи, формы реализации, препятствия. 2017.
5. S.S.Uluğtekin. “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları. Ankara 2016. Türkiye Barolar Birliği Yayını. Yayın No: 71, 2004.
6. G.Erükçü, E.Akbaş. “Dünyada Çocuk Mahkemeleri Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Ankara 2016. S. 135-153.
7. E.Ramirez. Juvenile Justice and Delinquency Prevention. 2015. Page.95.

➤ STUDENT YOUTH ORGANIZATION OF BAKU STATE UNIVERSITY LAW FACULTY

Ac. Zahid-Xalilov str.,23
Baku, Azerbaijan

Phone: +994 709579257

E-mail: syolawbsu@gmail.com

Facebook: www.facebook.com/syolawbsu